

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2024/1-2 szám

Tartalom

Villám

- [Szüntelen ugyanazt](#)

Emlékezet

- [Bakó Endre: Emigráns magyar írók az 1940-es években](#)
- [Udvarhelyi András: Olvasáshoz való jog](#)
- [Udvarhelyi András: Akarjatok szabadok lenni!](#)
- [Ballai László: A meg nem gondolt gondolat I.](#)
- [Nándi Mihály: Kávészünet](#)
- [Montesquieu: Perzsa levelek](#)
- [Földeák Iván: Túlsúlyos ninja, avagy a szalonképtelen macska](#)

Déliab

- [Köves István: A költő pillantása](#)
- [Köves István: Innen](#)
- [Köves István: Éjféli tercek](#)
- [Jahoda Sándor: Párhuzamos szilveszter](#)
- [Ady Endre: Enyhe, új évi átok](#)
- [Ady Endre: Régi énekek ekhója](#)
- [Lukáts János: Az érmindszenti gesztenyefa](#)
- [Jahoda Sándor: Vénusz áthaladása](#)
- [Móra Ferenc: Felhőországban](#)
- [Ádám Tamás: Nagyapa pincéje](#)
- [Ádám Tamás: Advent idején](#)
- [Ballai László: Barátom, Ádám](#)

Húrok

- [Móra Ferenc: A körtemuzsika](#)
- [Ballai László: Rolla János](#)

Villám

Szüntelen ugyanazt

„Szüntelen ugyanazt lármázzák fülünkbe, mintha a tanítást csak garatra töltenék; és mi egyebet sem teszünk annál, hogy azt, amit mondanak, elszajkózzuk.”

Michel E. de Montaigne

Emlékezet

Bakó Endre: Emigráns magyar írók az 1940-es években

A magyar kormány némi habozás után vállalta a hitleri Németország által ráosztott szerepet, s hat nappal a Szovjetunió elleni német támadás után, 1941. június 26-én hadat üzen a Szovjetuniónak. Decemberben beáll a hadiállapot Nagy-Britanniával, majd 12-én a Bárdossy-kormány hadat üzent az USA-nak is. A szövetségesek kezdeti sikerei után 1943 januárjában fordult a kocka, megindul a mindent elseprő ellentámadás. A második magyar hadsereg megsemmisült. A románok 1944 augusztus 23-án kilépnek a németek mellől, amire Horthy csak októberben szánja el magát, sikertelenül, mert egy örült katonatiszt, Szálasi Ferenc, átveszi a hatalmat, kitartást, végső győzelmet hirdet és népirításba kezd, hogy aztán 1945 márciusában patkány módra meneküljön az országból. Sajnálatos módon vele tartott néhány író, művész híve is.

Nyíró József (1889-1953) Észak-Erdély visszatérése után bekapcsolódott a közéletbe, országgyűlési képviselő lett, lapszerkesztést vállalt, amit a Szálasi-uralom alatt is folytatott. A nyilas parlamenti vonattal menekült nyugatra, amint arról *Íme, az emberek* (1951) c. regényében beszámol. Az önéletrajzi dokumentum a menekülés izgalmairól, majd a bajor faluban eltöltött hónapok szorongásos élményeiről ad számot. Nyíró a fasiszta rendszert idegen eszmének, gépek pontosságával szervezett lélektelen rezsimnek tartja, mégsem érzékeli a saját felelősségét abban, hogy a nyilas politikát támogatta. Társaival együtt azért tölti el félelem, hogy az amerikaiak ki fogják adni őket a magyar államnak. Amikor az amerikai tiszt arról érdeklődik, van-e köztük kormánytag, válasza: „Nincs. Egyszerű, békés képviselők vagyunk.” A nyilas képviselők békés

honatyák voltak? „Esett kisemberekkel osztottam meg a sorsot” – mentegeti magát. Nem lehet olyan magyar, aki őt elítélné. Honvagy gyötri, de egy napon megtudja, hogy rajta van a háborús bűnösök listáján. Ez megdöbbeníti: „A szerencsétlen magyarságért dolgoztam egy életen át...”

Nyíró a *Jézusfaragó ember*, a *Kopjafák*, az *Isten igájában*, a *Mádéfalvi veszedelem* stb. népszerű írója volt, Erdély krónikása, de nyilas vargabetűje menthetetlen.

Erdélyi (Árgyelán) József (1896-1978) is nyilas lett. Pályája fényesen indult, 1922-ben megjelent *Ibolyalevél* c. kötete irodalmunk nagy eseménye. Ezzel a konzervatív, liberális és avantgárd stílusirányzat mellé visszahozta a népi hangot a költészetbe, elnyerve Babits, Móricz Zsigmond, Németh László stb. barátságát. Hivatalt azonban nem vállalt, azt hirdette, ő a legnagyobb magyar költő, a társdalomnak kötelessége őt eltartania. Honoráriumvitákba keveredett, amely antiszemitizmusba torkollott. Az 1930-as években egyre másra írta antiszemita verseit, köztük a hírhedt *Solymosi Eszter vére* címűt. Később nyíltan hirdette: „Nyilas Jóska az én nevem, / Nyilaskereszt a mellemen.” 1944 októberében elhagyta az országot, romániai szülőfalujában, Árpádon rejtőzködött, majd 1947-ben hazatért és feladta magát. A Népbíróság három évre ítélte. Révai József javaslatára egy év múltán szabadult. 1949-ben kegyelemben részesült. Se állása, se nyugdíja nem lévén, vállalta, némelykor ízléstelenül a mea culpát, az új rendszer szolgálatát. *Visszatérés* c. versében hányja saját fejére a hamut:

Megtagadom magamban azt a költőt,
ki különbséget tett nép s nép között,
ki vak dühében, tévelyegve, olykor
ártatlanokat sértett, üldözött.

Ezután egyre-másra jelentek meg új és régi versei. A kritika igencsak eltérően minősítette az új költeményeket, a népi mozgalomhoz közel állók szerves folytatásnak látták, az urbánusok szerint Erdélyi nem is költő, hanem rigmusíró. Mindkettőben van igazság.

Wass Albert (1908-1998) is 1945 március 31-én hagyta el az országot, mint magas rangú katonatiszt, zászlóaljparancsnok. Eredetileg gazdasz képeztést szerzett Debrecenben, majd egyetemi tanulmányokat folytatott külföldön. Írói munkásságát megbecsülés övezte, tagja az Erdélyi Szépmíves Céhnek, *Farkasverem* c. regénye Baumgarten-díjban részesül. 1945-től Németországban él, 1951-ben az Egyesült Államokba települ át, ahol egyetemi tanárként dolgozik, és Szitnyai Zoltán szerint a magyar emigráció szellemi vezére. Szervező munkáját, szerteágazó tevékenységének felsorolását az életrajzi tisztázni valók miatt mellőznünk kell, aminthogy műveinek irodalmi értékelését is. (Az irodalomtörténet legjobb művének *A funtineli boszorkány* c. regényét tartja.) Különleges megbízatásokat teljesítve részt vett a dél-erdélyi román visszaélések és atrocitások kivizsgálásában. Talán itteni tevékenységével függ össze, hogy a román népbíróság egy 1946-os tanúvallomás alapján körözött személynek nyilvánította. De Amerika befogadta és nem adta ki. Később a Securitate még merényletet is megkísérelt ellene. Hogy a román tanúvallomás hamis volt vagy nem, azt nem lehet érzelmi alapon eldönteni. 85 éves kora után egészsége hanyatlani kezdett, s immár a magányos, két amerikai feleséget is eltemetett író, az egykori országos főiskolai céllövőbajnok, 1998 február 17-én főbe lőtte magát. Így újrafelfedezését, sőt valóságos, eltúlzott kultuszát nem érthette meg, jóllehet már 1994-ben

megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjét.

Írók egy másik vonulata nem a felelősségre-vonás elől menekült, csak az évtized vége felé érezte szükségét, hogy elhagyja bolsevizált hazáját.

Zilahy Lajos (1891-1974) a Horthy-korszak egyik legnépszerűbb írója és színpadi szerzője volt, később átütő sikerű filmeket rendezett felfedezettjével, Karády Katalinnal a főszerepekben. A *Halálos tavasz*, 1922 vagy a *Két fogoly*, 1926 stb. tízezres példányszámban talált olvasóra, némely darabját egyszerre 5-6 színház játszotta. A középosztály írója volt, eszménye az angolszász típusú liberális demokrácia, amit amerikai látogatásai során tapasztalt. Várakozással tekintett Gömbös Gyula reformpolitikája elé, még találkozót is szervezett írotárásai és a miniszterelnök között, amely kudarcra végződött. Kiderült, hogy a demokratikusnak beharangozott reformokból nem lesz semmi. A német befolyás nyomasztotta, aminek nemcsak újságcikkekben adott hangot, hanem megírta *Fatornyok* c. Hitler-ellenes, antifasiszta drámáját, amelyet a német megszállás után betiltottak, íróját pedig listára helyezték. Zilahy az ostromot a Károlyi grófok palotájának pincéjében vészelte át, majd a felszabadulás után azonnal érte küldtek, s megalapította a *Szabadság* c. napilapot. A Magyar–Szovjet Művelődési Társaság első elnöke volt, közvetlen kapcsolatba került még Vorosilov marsallal is. Részt vett a Magyar Írószövetség megalapításában, társszerkesztője az Irodalom-Tudomány c. folyóiratnak. Közben elkészült *Ararát* c. regényével (a *Dukay család* egyik része) amelyet a kritika fanyalogva fogadott, továbbá egyre több elkedvetlenítő mozzanatot észlelt a politikai életben. Ráébredt, hogy a felszabadításból megszállás lett, az országot bolsevizálni fogják. Ezért 1948-ban emigrált az Egyesült Államokba. Ott fejezte be *Dukay-család* c. nagy regényét, angolul, amely 1965-ben jelent meg magyarul. Az 1960-as években sokat tartózkodott Jugoszláviában, ahol újabb filmvállalkozásba kezdett. Járt itthon is, és napirenden volt hazatelepülése. Ez már csak özvegyének jutott osztályrészül.

Márai (Grosschmid) Sándor (1900-1990) fiatalon hagyta el először az országot, német és francia egyetemeken tanult, közben újságírói tevékenységet is folytatott. 1928-ban tért haza, s rövidesen a legnépszerűbb írók közé emelkedett. Ezt részint következetes polgári világnézetével és művészi stílusával érte el, amit Kosztolányitól tanult. A Márai-mondat hamarosan fogalom lett az irodalom világában. Kivételes rangját az *Egy polgár vallomásai* (1934) c. regényével alapozta meg, amit a *Féltékenyek* tovább öregbített. Jobb-és baloldaltól egyaránt elhatárolta magát, elvetette mind a fasizmust, mind a bolsevizmust. Egyetlen célja volt: írónak maradni minden áron, a hatalomtól távol. Ezért 1948-ban Svájcba emigrált. Két évig Olaszországban élt, majd haláláig az Egyesült Államokban. Egy időben a Szabad Európa Rádió kommentátora volt, ezért itthon tilos volt még a nevét is kiejteni. Az 1980-as években enyhült iránta a fenntartás, de ő kijelentette, hogy amíg egy szovjet katona tartózkodik Magyarországon, addig neki egy sora sem jelenhet meg.

Versekkel kezdte, de csak az 1950-es években, az emigrációban írt két verse híresült el: a *Halotti beszéd* és *Mennyből az angyal*. Nevét olyan művek fémjelzik, mint *A gyertyák csonkig égnek*, *Szindbád hazamegy*, *Kassai orjárat*, *San Gennaro vére*, *Béke Ithakában*, *Föld, föld!*,

Vendégjáték Bolzanóban stb. Művei több idegen nyelven jelentek meg. A rendszerváltás után életműve hazatérhetett, ő maga már nem: 1989 február 21-én egy pisztolygolyóval vetett véget életének. A gyorsan kibontakozott hazai kultusz (monográfiák, könyveinek új kiadása) mára alábbhagyott, mert Márai életműve nem elégíti ki a populista, magyarkodó ízlést. Az ő magyarsága intellektuális szinten jut kifejezésre. Mostanság legolvasottabb könyvei a Naplók.

Cs. Szabó László (1905-1984) novellistának, esszéistának, irodalomszervezőnek egyaránt jelentős volt. Apai ágon székely, anyai ágon szász származású volt. A család 1918-tól élt Budapesten. Cs. Szabó francia tanulmányait befejezve idehaza kiterjedt munkásságot folytatott, még gazdaságtörténeti tanulmányokat is írt. Dolgozott a *Nyugat*-nak és a *Válasz*-nak egyaránt. Évekig Magyar Rádió irodalmi osztályát vezette. Főbb művei: *Doveri átkelés*, 1937; *Apai örökség*, 1937; *A kígyó*, 1941; *Szerelem*, 1944; *Erdélyben*, 1940; Haza és nagyvilág, 1943. Németellenessége miatt a német megszállás után bujkálnia kellett. 1945 után a Képzőművészeti Főiskola tanára. 1948 végén tanulmányútra Olaszországba utazott, és nem tért vissza. Előbb Rómában, majd Firenzében élt, 1951-ben elfogadta a BBC meghívását és Londonban telepedett le. Az emigrációban kiterjedt munkásságot folytatott, csaknem húsz, fontos könyve jelent meg. A száműzöttek egyik vezéralakja volt. 1980-tól rendszeresen hazalátogatott. Budapesten halt meg, a sárospataki temetőben nyugszik, hagyatéka is a városba került.

Szabó Zoltán (1912-1984) inkább szociológus volt, mint szépíró. Nevét *A tardi helyzet* és a *Cifra nyomorúság* c. szociográfiák tették ismertté. Gyönyörűséges olvasmány *Szerelmes földrajz* c. útijegyzete. Kovács Imre (1913-1980), a *Néma forradalom* c. szociográfia (1937) szerzője is emigrált.

Domahidy András (1920-2012) munkásságát igen nagyra értékeli, kiemelkedőnek tartja az irodalomkritika. 1948-ban távozott nyugatra, akkor még ismeretlen íróként. Néhány esztendő telt német nyelvterületen, majd 1950-ben kivándorolt Ausztráliába. Főleg elbeszéléseket írt, de *Vénasszonyok nyara* és *Árnyak és asszonyok* c. regényeit a legjobb magyar regények közé sorolják.

A legjelentősebb írókon kívül persze sokan mások is a távozás hímes mezejére léptek. Vaszary Gábor (1896-1985) egykor nagyon népszerű, olvasott író volt, különösen a *Monpti*, 1934, *Ketten Párizs ellen*, 1938. c. regénye. Elment testvére, Vaszary János (1899-1963) a sikeres színpadi szerző is, feleségével, Muráti Lilivel. Szitnyai Zoltán (1893-1978) nem annyira regényeivel tűnt ki, inkább esszéi tartanak számot érdeklődésre. Eszterhás Ferenc és Kerecsendi Kiss Márton fejlődése az emigrációban megfeneklett.

Udvarhelyi András: Olvasáshoz való jog

„Minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez.”

(Magyarország alaptörvénye, XI.cikk,1.)

Minden magyar állampolgárnak joga lenne az olvasáshoz, ha...

(Udvarhelyi András alaptörvénye.)

Az Alaptörvény díszes kiadását nagy becsben tartom és bármit teszek, önvizsgálatot tartok vajon, nem sértettem-e törvényt. És hosszas tárgyalás után, felmentettem magam. Igaz a közintézményekben már porosodnak a kétharmados törvénnyel kihirdetett alaptörvény példányai és az is, hogy már többször módosították és a módosításokat is módosították és a módosítások módosításait is. Olvastam valahol, hogy minél több törvényt hoznak, annál nagyobb a baj egy társadalomban. Felettébb megdobogtatta szűmet, hogy ezen alapjogokhoz a jobb szemükkel élesebben látó, lelkiismeretes szerkesztők egy Lotz Károly festményt mellékeltek, amelyen Kálmán királyunk látható. És hozzá a magyarázat Kézai Simon *A magyarok cselekedetei* krónikájából: *„Miután pedig László király elköltözött az élok sorából, utána Géza király fia, Kálmán uralkodott tizennyolc évig, akinek teste Fehérváron nyugszik. Ez már püspök volt, és ebből a tisztségéből emelték a királyi trónra. Könyves Kálmánnak pedig azért hívták, mert könyvei voltak, amelyekből püspök módjára olvasta napi imádságait.”* Kálmán, mint tudjuk, azt mondja, boszorkányok pedig nincsenek. Ezzel szemben az obskurus mai hatalom másodpercemberei a nyugati és amerikai liberális rémekkel ijesztgetnek naponta. Fontos hangsúlyoznom, hogy ez az új, de nem konszenzussal elfogadott Alaptörvényünk kimondja a művelődéshez való jogot, amibe én önkényesen beleértem az Olvasáshoz Való Jogot is.

De ez esetben – is – a törvény szövedéke felfeslik valahol, ahogy kedves Attilánk fogalmazta. Ez az alapjog is meglehetősen korlátozottan érvényesül, mint a lakhatáshoz való jog, a munkához való jog, a sajtószabadság és még sorolhatnám. Ezért is van hiányérzetem, hogy a jog és a gyakorlat között, meglehetősen nagy a szakadék. A törvény mellett nem látom a végrehajtási utasítást, a szankciót. Mi van akkor, ha az iskola, a szülő, a társadalom nem tudja rávenni a fiatalokat, hogy olvassanak. Nekik akkor, ha nem tudnak olvasni, vagy nem értik az olvasottakat, hiába küldik el nekik az Alaptörvényt, nem értik és így nem tudják, mi az ami törvénybe ütköző és mi az ami helyes. A kormányközeli tévéből pedig különösen nem tudhatják meg az igazságot.

Mi van akkor, ha egy valamikori tanuló nem érdemli a bizonyítványát és buta marad és mégis megél, sőt sok esetben, minél bunkóbb, annál jobban, jól megél, felelős beosztásban felelőtlenül

dolgozik, esetleg a parlamentben ül, esetleg köztársasági elnök az olvasni nem tudó és ő határozza meg az Alaptörvény módosítását? És mi van, ha a mindenkori kormányzat – immár 1948 óta - nem teljesíti, nem tudja teljesíteni a saját maga által megfogalmazott oktatási törvényeket? És mi van akkor, ha egy nem olvasó főrendőr akarja megreformálni az oktatásügyet? Nem történik semmi. Ez van. Ezt kell szeretni! Ezeket kell szeretni?! Ha meghallgatom időnként a parlamenti vitákat, elszégyellem magam, hogy honatyáink és honanyáink mennyire műveletlenek. Ezek nem olvasnak – mondta egy neves szociológusunk egy könyvhéten.

Felelősségre vonhatom őket? Nem. Mert nálunk állítólag demokrácia van, ez egy következmények nélküli ország. Felelősségre vonható lenne pártjuk és kormányuk, ha gyalázatosan elbánnak a nemzet napszámosaival, a pedagógusokkal? Ha többet keres egy árufeltöltő, iskolázatlan, nem olvasó, mint a tanító vagy a tanár? Gondoljunk a legnagyobb magyarra, aki évtizedek óta forgolódik a sírjában. Ezek a politikusok mintha nem olvastak volna Széchenyit, aki azt vallotta A kiművelt emberfő című írásában: *„A tudományos emberfo mennyisége a nemzet igazi hatalma. Ezek Statistikája az ország legérdekesebb – legintegránsabb – része. Nem termékeny lapály, hegyek, ásványok, éghajlat, sat. teszik a közerot, hanem az ész, melly azokat józanon használni tudja. Igazibb súly s erő az emberi agyvelonél nincs.”* Oktatási rendszerünk évtizedek óta alkalmatlan a nemzet műveltté tételére. Még nem hallottam Karinthy kivül olyan emberről, aki visszakérte volna az iskolapénzt. Igaz manapság – sokak szerint csak formailag – ingyenes a közoktatás, visszakérni tehát nem lehet a tandíjat. De mi van azokkal, akik kikerülve az iskolából, eldobják a tankönyveiket, a tudást és semmit sem tudnak vagy szinte semmit? És a felsőoktatásban is – formailag – ingyenes az első diploma megszerzése, de mindannyian ismerünk olyan honfitársainkat, akiktől el kellene venni a diplomáját, bizonyítványát, mert ingyen, szinte ingyen kapta vagy vásárolta, vagy dolgozatát plagizálta és ennek következtében olyan tudatlan, mint a hatökör, persze politikus, köztársasági elnök lehet.

És nagyon tanulságos a sajtószabadságért és emberi jogokért küzdő Tánics Mihály intelme. Jó lenne, ha uraink méltóztatnák elolvasni az akták helyett és tanulnának belőle:

„A magatok boldogságára kérlek, ne sajnáljátok tanítótoktól azt, amire múlhatatlanul szüksége van. Ne utaljatok vagy támaszkodjatok a földesúrra, hogy a tanító fizetését ő jobbítsa meg. Ha a tanítónak annyit adtok, amennyiből becsületesen élélhet, százszorosán kamatoz gyermekeiteknek és unokáitoknak. Ti (parasztok) panaszkodtok, hogy benneteket minden ember a társaságban legalábbvaló osztálynak tart, hogy mindenki kivált, ha városba mentek még az hitvány vargainas, vagy akármi betyár, csak posztó ruha legyen rajta, packáz rajtatok, ez bizony fájdalmas, de magatok vagytok az oka: *nem azért packáznak mindenek rajtatok, hogy gatyában és szurben jártok, Isten mentsen, hanem azért mivel semmit sem tudtok, s azért nem tudtok, mivel nem tanultok.* De kitől tanulnátok valamit, mikor mesteretek, vagy kántortok sem igen tud többet, mint ti. Az orgonát billegetni s aztán a szentegyházban rettenetesen kiabálni, még nem derék tudás. A falusi tanító igen nevezetes ember a társaságban, de nem ezek, akik most s amilyenek vannak, hanem azok, akik e hivatásnak megfelelnek, megfelelni tudnak és akarnak. Ki tehet arról, ha nem tudjátok, mily nevezetes fontosságú ember a földműves. Hiszen a földműves tartja fenn az egész társadalmat.

Tanuljatok! Ne gondoljátok azonban, hogy nagyvárosba kelljen menetek s ott nyolc vagy tíz esztendő elvesztegetnetek. Ez nem szükséges. Van-e tehát rátok nézve valamik szükségesebb, mint olyan tanító, aki »népgazdai« tisztséggel bír?...

Ki mozdíthatja inkább elő a haza jólétét, mint azok, akik évek során át magukat iskolákban kiképezték? Legyen minden helységben jó iskola, mely minden más intézetnek anyjául, vagy forrásául szolgáljon. Minden nagyknak előbb csak kezdete csekélyes s idővel fejlődik nagyszerűvé. Ily csekélységgel kell kezdődnie minden helységben a községi könyvtárnak, vagy olvasó intézetnek. Az unokák áldani fogják még porukban is azokat, kik ezt bármi csekéllyel meglapították, mert emberi ész alig bír oly valamit kigondolni, amiből annyi haszon háramlana a közösségre, mint ez olvasó intézetekből.”

Vajon, miért nem hallgatnak a hatalom nem olvasó emberei az okos írókra? Például Weöres Sándorra és versére, amelyet Halász Judit népszerűsített és ami sokkal több, mint egy gyerekvers, Jancsiknak írta, hogy a Jánosok is értsék.

*„Sehallselát Dömtör
buta volt, mint batökör,
mert ez a sehallselát
kerülte az iskolát..*

*Míg más olvasott és írt,
O csak ordítani bírt,
megette a könyvlapot,
utána tintát ivott.”*

Nos, kedves olvasóim közhely, de igaz, hogy magyar honban sok az analfabéta és a félanalfabéta, akiket valamelyik iskolában átengedtek a vizsgán. És ha olvasni is tudnak, nem értik. Így könnyű őket megvezetni. Ezek a nemolvasók. Így aztán mindenre manipulálhatók. Nekik joguk van, joguk lenne a művelődéshez, de nem művelődnek. Joguk van olvasni, de nem olvasnak, vagy ha olvasnak, a szennyirodalommal, bulvárlapok pletykáival és hivatalos médiák gyűlölködésével tömik a fejüket és nem is tudják, hogy mérgezik magukat.

Nos, nemrégiben igencsak meghökkentem, mert az Olvasáshoz való jog kifejezésével találkoztam a kitűnő történész, Simon Shama *Polgártársak* című alapkönyvében. Tőle tudtam meg, hogy a XVIII. század Franciaországában, a Régi Rend idején élt egy felvilágosult – mondjuk azt, hogy kormányhivatalnok – egy művelt, olvasott nemes úr, Malesherbes, aki arra használta fel magas hivatalát, hatalmát. hogy a maga posztján, a maga módján megvédje az írókat az önkénytől, a cenzúrától és aki alapvető emberi jognak, szabadságjognak tekintette az Olvasást. A történész a Francia Forradalom eseményeit szellemesen anekdotázva, ugyanakkor tényszerűen meséli el, nem szépítve a történeteket, ugyanakkor az okokat is feltárva írja le az előzményeket, a történéseket 1789-től 1794-ig. Talán ez is leginkább elgondolkodtató, vitára készítő tény, hiszen a történettudomány tudósai már régen túl vannak azon, hogy a francia forradalmat lezártnak

tekintsék 1794-el. Hiszen kevés az a történeti munka, amely ezt az álláspontot képviselné, csak a történelmet nem ismerők, a nem olvasók vélekednek így, akik elfelejtették az iskolában tanultakat, hogy ugyanis a francia forradalom 1789 és 1830 között zajló hosszú történelmi folyamat volt és nem lehet leszűkíteni Robespierre rémuralmára, a jakobinus terrorra.

A forradalom nem ért véget Robespierre bukásával!

Nem lehet csak a forradalom véres születését, a Bastille ostromát, Robespierre rémuralmát forradalomnak tekinteni. A kommunista történetírás megkísérelte hősként, példaképnek tekinteni a jakobinus diktatúrát, a véreskezű jakobinusokat, mintegy történelmi elődjének, példaképének tartotta őket. Mostanában pedig éppen az ellenkezőjét hangoztatják a jobboldali történetírók, eszerint a jakobinus diktatúra a forradalom lényege. Mindezt előre bocsátva is el kell ismernem, hogy Shama korrekt könyvet írt, de ez csak egy része a francia forradalom időszakának. Tanácsolom, az olvasó ne álljon meg az 1789 és 1794 közti időszak tanulmányozásánál, mert a polgári demokratikus Franciaország és Európa kialakulás, stabilizálása egyes történészek szerint Napóleon bukásáig, más történészek szerint 1830-ig tartott, amikor is, végleg bealkonyult a feudalizmusnak Európában és a felvilágosodás eszméi gyakorlattá váltak. Shama könyve kitűnő, de nem mond alapjában, csak részleteiben újat a forradalom első szakaszáról. Ugyanis tengernyi irodalma van a forradalom erőszakosságairól. Többek között erről olvashatunk az 1921-ben életművéért Nobel-díjjal elismert baloldali író, Anatole France *Az istenek szomjaznak* című regényében. Shama könyve tehát tudományos szempontból nem felfedezés, de hasznos olvasmány és sok olyan jelenségre, történésre hívja fel a figyelmet, amit eddig nem ismertünk, például az olvasáshoz való jogot. A mű tehát arra jó, hogy kiegészítsük történelmi ismereteinket, hogy ellen tudjunk állni a mai demagógoknak, gyűlölködőknek a csak szelektálva olvasó bayerzsoltoknak, akik mindenkit lekommunistáznak, lehazaárulóznak, akik nem úgy gondolkodnak, mint ők, akiknek Robespierre felidézése bunkóként szolgál a mai másként gondolkodókkal, baloldaliakkal és liberálisokkal szemben, miközben e fogalmak lényegét nem ismerik. Nos, hasznos és tanulságos résztanulmánynak tekinthető ez a könyv a forradalom első szakaszáról, amelyből azt tudhatjuk meg, amit már eddig is tudtunk, hogy a forradalom vérben született. De a könyvtárnyi irodalomból azt is tudjuk, hogy nem a jakobinusok bukásával, a Thermidorról ért véget a revolúció, hanem egyes történészek szerint Napóleon bukásával, a restaurációval, mások szerint Orleans-i Fülöp bukásával – 1830-ban. Annyi azonban bizonyos, hogy az 1789 és 1830 közötti 41 évben végérvényesen eltűnt a feudalizmus és biztosították a polgári jogok fennmaradását. Igaz a szokásjog győzött sokáig a törvények felett, de ha lassan is, Európát újra teremthették. Ma már természetes, hogy Európában nincs feudális állam és ma már természetes, hogy az emberi jogokon alapuló alaptörvények jelentik az európai értékeket. A világnak csaknem minden országának alaptörvénye a polgári jogokra hivatkozik, még akkor is, ha időnként és helyenként megszegik az emberi jogokat, például Kínában, Észak-Koreában, Oroszországban, Vietnámban, Venezuelában, Törökországban és a sort sajnos folytatni lehetne, hazánkban is.

Nem beleegyezni – ez Márai üzenete.

Nem beleegyezni a mekkmesterek uralmába. És ezt a nem beleegyző magatartást, tartást csak olvasással és gondolkodással lehet elérni. E hosszas bevezetőt éppen azért írtam, mert a francia forradalom tanulmányozása felvilágosíthatja az alattvalóként kezeltet, hogyan válhatnak állampolgárrá, ahogy Márai írta gyakran: „nem beleegyezni” a diktatórikus, autokrata hatalom kínálta szolgátságba, amely hatalom alattvalónak tekinti az állampolgárokat. Szerencsére mindig akadtak és akadnak kivételek, hivatalnokok, politikusok, akik nem feledkeznek el az emberi jogokról, és hogy a felvilágosodás, a felvilágosítás, a műveltség az alapja a mindenkori zsarnokság, egyeduralomra való törekvése ellen.

De elmélyült ismereteket csak elmélyült, állandó, folyamatos olvasással és gondolkodással lehet elérni. Az alábbi írásomban arra a kérdésre kívánok választ adni. Vajon megadatott-e nekünk és nemcsak formálisan a művelődéshez, az olvasáshoz való jog? A lehetőség megadatott?

A jog tehát megadatott, de a lehetőség nem.

Malesherbes is olyan hivatalnok volt, aki felismerte a műveltség fontosságát. A történész, Shama azt írta róla, hogy 1750-től 1763-ig directeur de la librairie-ként, azaz könyvtárigazgatóként szolgált. Ő volt az az állami hivatalnok, aki eldöntötte a könyvekről, hogy kiadhatók-e vagy sem. Vagyis ő volt a főcenzor. De okos, felvilágosodott, jóindulatú főcenzor! Azt már csak magamtól kérdezem nagyon halkán, összehasonlítva az összehasonlíthatatlant, hogy mondhatom-e a felvilágosodott abszolutizmus korának, amolyan Aczél Györgye volt-e? Aczél a Kádár-kor Malesherbese? Shama szerint a könyvtárigazgató „kreatív engedékenységgel” végezte munkáját. Amíg ezen a poszton tevékenykedett, gyakorlatilag csaknem minden megjelenhetett, amiben nem volt pornográfia, nyílt ateizmus, királygyilkosságra való felbujtás. Az **Enciklopédia** szerkesztői és szerzői, többek között Rousseau és Diderot is az ő védelmét élvezték, amelyhez szükségük is volt jelentős, az európai gondolkodást meghatározó **Enciklopédiá**juk elkészítéséhez és művük olvasókhoz való eljuttatásához. Ugyanis, 1752-ben a régi rendet makacsul védő királyi tanács felháborodva a jezsuitákat támadó szócikkek miatt, a második kötet betiltását követelte. Súlyos bírságot helyezett kilátásba azoknak, akiket azon kapnak, hogy nyomtatják vagy terjesztik. És Malesherbes-t utasították, hogy foglalja le az összes kifogásolt kéziratot, nyomólemezt és bekötött és bekötetlen példányt. Ehelyett a könyvtárigazgató nemcsak értesítette Diderot-ot a rendőrség várható érkezése előtt, hanem arra is rávette, hogy a keresett példányt az ő házában rejtse el, mondván, ott úgy sem keresik. És az **Enciklopédia** és vele a felvilágosodás túlélte a sötétséget.

Elgondolkodtam ezen a történeten. Elismerésem naiv hiten alapult. És szinte mellbe vágott a mondat. Olvasáshoz való jog!? Mit jelent ez? Megvalósult-e? És bár sokat fejlődött a világ a XVIII. század óta és tudom, hogy a fejlődés nagyon lassú, mégis megkérdem, miért van az, hogy még mindig lopnak a bőség kosarából és nem részesülhetünk belőle? Mert aki lop, az hazudik, ahogy a népi mondás tartja. De, aki lop és hazudik, az nem lehet művelt, mert a kulturáltságnak része az illem, a jó modor is. Mi az oka, hogy a jognak asztalánál, nem mindenki foglalhat egyaránt helyet? Hogy a szellem napvilága miért nem ragyog be minden ház ablakán? Mi történt,

hol rontották, hol rontottuk el, hol rontjuk el minduntalan?

És mert 79 éves könyves ember vagyok, akinek szavatossága lejárt, de akinek az olvasás olyan természetes, mint a só, ahogy Shakespeare állítja és Szerb Antal, aki azt állítja,

az az Olvasó, akinek életmódja az Olvasás.

Azt kérdeztem most magamtól és politikusainktól is, és most önöktől kedves olvasóim, miért nem érvényesül az Olvasáshoz való jog? Persze látszólag joga van mindenkinek olvasni. Kaiser Lászlótól, a Hungarovox Kiadó tulajdonosától, költő barátomtól tudom, aki 800 könyvet adott ki, hogy Magyarországon évente több mint 10 000 féle mű jelenik meg, több százezer példányban. Mutatott egy szomorú, sokat jelentő listát, az általa kiadott könyvek fogyásáról, amelyen a különböző könyvcímek mellett legtöbbször a 0 vagy a 1-es volt olvasható. Az is igaz, hogy több mint 100 irodalmi folyóirat jelenik meg, de olvasójuk egyenként alig néhány száz. Igaz viszont, hogy a kulturális kormányzat, az állami mecénatúra tartja el – az ellenzék adóját is felhasználva – elsősorban a kormányzathoz lojális folyóiratok többségét, mert Magyarhonban ott tartunk, hogy ritka az az irodalmi folyóirat, amit az olvasói eltartanak. Az is igaz, több száz irodalmi kör működik szerte az országban. De tagjaik kiöregedőben vannak, a fiatalok többsége nem olvas. Ma már a Könyvmentő szekerekről pár száz forintért lehet színvonalas, használt jó könyveket venni. Meggondolandó, hogy gyakran a villamosmegállóban hagyják a könyveket, hátha valaki elvisz egyet-egyed, de még gyakrabban kidobják azokat. A rendszerváltás kultúrpolitikája, pontosabban kulturálatlan politikájának eredményeképpen a kukába dobják a könyveket. Még szerencse, „kutúramentő” cigányaink kikurkásszák a szemétből a könyveket, és tudatlanul értéket mentenek. Visszaáramoltatják a könyveket a piacra. Itt tartunk. Ezt kell szeretni. Ezt kell szeretni?

1990 óta több száz könyvtár és könyvesbolt szűnt meg. Könyvtárosok és könyvesek százai váltak munkanélkülivé, az írók többsége ma már ingyen ír. Nincs tekintélye az írott szónak, a könyvnek. Több ezer könyvtár állományát kidobták. Mindez arra enged következtetni, hogy a könyvnek, az olvasásnak nincs tekintélye a politikusok, a kultúrirányítók, a médialakájok, és ennek következtében az alattvalóvá tett magyarság többsége számára. Az irodalomnak, az olvasó embernek ma már nincs rangja, tekintélye.

Mi ennek az oka? Ismétlem válaszom: joga van a többégnek az olvasáshoz, de lehetősége erősen korlátozott. A rendszer szinte minden eleme műveltség-ellenes, könyv és olvasás-ellenes. És ezért nem csak elsősorban a mostani kormányzat tehet, számtalan oka van, hogy a Gutenberg-korszak végéhez közeledünk. Hosszú romlási folyamat eredménye a mai helyzet. Miért?

Miért?

Alaptörvényünkben és az 1945 után alkotmányunkban is benne foglaltatik a művelődéshez való jog. De nézzük, megvalósult-e? Vegyük először a szülőket.

A többségnek igénye sincs a művelődésre. Az otthonok többsége könyvtár nélküli. Az istenadta magyarok többsége több mint négy órát tölt a butító tévé nézésével. Azt hiszik a szülők is, hogy a tévé és a számítógép helyettesítheti a könyveket. A munkarend sem teszi lehetővé, hogy szülők elegendő időt töltsenek gyermekükkel, néhány okos szülő kivételével, akik a rövid időt is ki tudják használni. Kora reggeltől késő délutánig dolgoznak, kevés idejük van gyerekeik nevelésére, csak néhány óra. De, ha idejük van is, nem szerettetik meg az olvasást, mert többségük nem olvas, nem ér rá foglalkozni a gyerekek lelki nevelésével. Mert a szülők többsége is neveletlen. Így a gyerekek könnyen rossz társaságba kerülnek. A szülők többsége az iskolára

hagyja a gyerekek nevelését. Az iskola pedig a szülőktől várja, hogy nevelje gyermekét. A gyerekek a két szék közt a pad alá kerülnek. Nem tudnak ellenállni a társadalom vonzó kínálatának. Az állam, a mindenkori kormányzat pedig nem fordít elegendő pénzt az oktatásra.

Hadd ismételjem meg, ott baj van, ha az oktatás irányítója egy valamikori szigorú, mereven gondolkodó, nemolvasó főrendőr, aki rendőri eszközökkel igyekszik megrendszabályozni a pedagógusokat. Sajnos a politikusok – tisztelet a kivételnek – csak rövid távon tudnak gondolkodni, pedig az oktatás csak hosszabb távon kifizetődő. Hozzá nem értő politikusok és „önjelölt szakemberek” irányították és irányítják az oktatást. Ennek következtében 1948 óta a kontraszelekció áldozata az iskola is, nem alkalmas a nevelésre, neveletlen embereket termel, mert a pedagógusok nagy része is alkalmatlan a nevelésre, arra, hogy megszerettesse tantárgyát, például a magyar tanárok az olvasást. Itt tartunk.

Márai Sándor jut eszembe, akinek *Röpirat a nemzetnevelés ügyében* című alapkönyvét vagy nem olvasták az illetékesek, vagy nem értették. Márai visszatérő figyelmeztetése volt: minden következménnyel és ez vonatkozik a művelődésre, nevelésre is. A nagy író megjósolta, hogy a nyugati civilizációt a külső és a belső barbárok, a tudatlan tömeg és teszem hozzá az ehhez a tömeghez alkalmazkodó politikusaink fogják elpusztítani. Ez a következménye a nem olvasásnak, nem gondolkodásnak. Erre a minden következményre kellene gondolnia nemcsak a politikusainknak, hanem a szülőknak, a pedagógusoknak és mindenkinek meg kellene vizsgálnia, fel kellene tennie a kérdést önmagának: mennyit és mit olvastam, gondolkodtam ma? Kezdjük önmagunkon a számonkérést! És akkor az Olvasáshoz Való Jog valóban érvényesülhet, és akkor Magyarhon a kiművelt emberfők hazája lehet. Vagy mindez csak vágyálom?! És önök olvasóim legyintenek és megmosolyogják naivitásomat?

Udvarhelyi András: Akarjatok szabadok lenni!

– *Táncsics Mihály aktualitása* –

„*Imádság*”

Természet ura, jóságos isten, hallgasd meg kérésemet. Nem aranyozott oltár előtt térdepelek, sot csak kis keskeny falak közt fennállva sóhajtok hozzád, de azért meghallgatsz engem, ugye.

Adj egyetértést polgártársaimnak, kivált az íróknak, olvaszd eggyé szíveiket, önts szeretetet

és bátorságot lelkeikbe, hogy kölcsönös bizalommal viseltetvén egymás iránt, sikeresen mozdíthassák el a nemzetünk javát.

Irtsd ki szíveikből a visszavonás és meghasonlás magvait. Világosítsd fel őket, hogy előbb a szükségest, aztán a hasznost, végre a kellemest eszközöljék embertársaik javára.

Esmértesd meg velük, hogy mind egyes nemzetek, mind az egész embernem csak okos nevelés által juthat óhajtott céljához.

Ne engedd, hogy az írói gógtül elragadtassanak és hiú semmiség után vágyakozva rendeltetésükről megfélekedzenek.

Nyújts szent malasztot s kegyelmet nekik, hogy a parányi emberkékek, kik hozzájuk föl nem emelkedhetnek, hibáikat megbocsáthassák s kicsinységüket békével turbessék, mert nem lehet mindenki tudományos, más hasznos és munkás polgároknak is kellettén lenniök.

Adj erőt és bátorságot minden polgárnak, hogy magán jogtalanságot elkövettetni ne engedjen.

Irtsd ki az előítéleteket és hitvány tudákoságot, s helyettök hintsd el a felvilágosodás és morál magjait.

Tanítsd meg mindenkit kötelességére, s ösztönözz annak teljesítésére, mert anélkül boldog senki nem lehet.

Gyujts bennök szeretetet, hadd lobogjon az szíveikben, sok haszontalan, sőt gyakran ártalmas parancsok helyett.

Áldd meg gyermekeiket jogassággal, hogy egymást ne bátráltassák munkálkodásukban.

Ne szíveld, hogy a lomba és röst az iparkodónak verejték közt szerzett keresményét tobzódva költbesse.

Ne negedd, hogy teremtményeid szemeiből fájdalomi könnyek csorogjanak, hanem csak örömkönnyeket folyass azokbul.

Engedd, hogy amit az alattvalók az elnökükrül, mindegyiknek befolyásával választott elnökrül mondanak, igazak legyenek. Sőt, munkáld, hogy az emberek egyenlő rokonok és barátok legyenek.

Szeretet uralkodjék a trónuson, szeretet viselje a koronát, szeretetnek járma alá hajoljon minden élő teremtményed, szeretet legyen a Corpus jurisok helyett egyenlően kötelező

törvényünk.

Nyisd meg az emberek hályogos szemeit, hogy lássanak, mert a vaktság minden nyavalya és gonosz közt a legnagyobb rossz.

Tudod, édes istenem, hogy jogon alapulhat csak az emberek boldogsága, azért esedezem, súgd meg minden nevelőnek, szülőnek, tanítónak, hogy ezt magyarázzák a kisdedeknek, de mint hogy a tanítóknak maguknak sincs még erről józan fogalmuk, világosítsd meg előbb ezeknek elméjét.

Tudod azt is, hogy a csupa jogos cselekedet még csak az első lépcsőjét teszi az emberi tökélynek, melynél fogva embertársunkat meg nem sértik, kérlek istenem tedd őket erényesekké, hogy ne csak rosszul ne bánjanak hasonfelükkel, sőt jót tegyenek egymással.

Ó kérlek, édes istenem, tedd meg azt a jogot és erényt gyakorló emberek a tökélynek tetőjére emelkedve, eme legfelségesebb címet megérdemeljék: morállal vagynak fölékesítve. Ámen.”

Ezt a szívbe markolóan, gyönyörű, őszinte vallomásos imát fedeztem fel egy, a Gondolat Kiadó által megjelentetett *Nemzeti olvasókönyvben*, amelynek közreadója Lukácsy Sándor kitűnő irodalomtörténész. Minden elismerés megilleti őt az értékmentésért, mert ahogy lenni szokott, nálunk sok esetben csak a múlt nagyjainak szövegeivel üzenhetünk a jelennek. Megértettük ezt az üzenetet: és szeretnénk szabadok lenni, immár hány évszázada! De hát a körülmények. Fontos a mű megjelenésének dátuma, 1988 is, hiszen a szabadság szele már betört Dévénynél, és nem Verecke híres útjáról, hanem még mindig Nyugatról, és már düledezett a diktatúra. Ebben a nemzeti szabadság-imában mindaz megtalálható, amiért aktuális Táncsics Mihály, amiért szeretjük mi többnyire kompromisszumokat kötők, akik szobrokat állítunk a nem megalkuvóknak. És azt becsüljük a szakálla megszállottban, és csodáljuk benne, ami belőlünk többnyire hiányzik, az örökös lázadót. És azt is tiszteljük benne, hogy ő valóban a **Köz**ért áldozta életét, a szabadság, egyenlőség, testvériség, a sajtószabadság, a felvilágosodás értékeinek terjesztése volt a dolga. Jó magyar volt, talán volt akkora, mint a legnagyobb. Hasznos, szorgalmas életet élt, mély magyar volt, aki magyar hazánk javításáért tevékenykedett hosszú életében. Élete jelkép. Tanulnunk kellene tőle, bátorságot, kitartást, szorgalmat, elvhűséget. Ha azt mondom, börtön, megjelenik a cellában sínylődő író jellegzetes, szakállas szigorú, okos alakja, amint kézírata vagy könyve fölé görnyed. Ha azt mondom, üldözött, megint csak őt látom, egy pincébe bújva ellenségei elől írása fölé hajolva. Ha azt mondom sajtószabadság, ő jut eszembe, sajnos a hivatalos hazának, csak a Sajtónapon, de akik ismerik Táncsics műveit, azoknak eszükbe jut gyakran a *Sajtószabadságról*

nézetei egy rabnak című alapkönyve is. És Táncsics jut eszembe, ha azt mondom 1848 március 15-e, őt látom a végre magára ismert tömegtől körül ünnepelve, amint a lelkes ifjak, Petőfi és társai, kifogva a lovakat, maguk húzzák izzadva szekerét. És látom, amint házal könyveivel és alig vesznek tőle, és látom, amint előfizetéseket gyűjt könyveire és alig-alig csurran. És látom őt a magyar parlamentben, ahol képviselőtársai úgy bánnak vele, mint egy csodabogárral. Mert a szókimondó ember ma is gyanús. Hát ezért és még sok mindenért aktuális a mi Táncsics Mihályunk.

Imádsága a *Kritikai értekezések* második kötetében jelent meg, Pesten és Kolozsvárott 1835-ben(!), amikor sötétség borította az országot és amikor a hallgatás és a behódolás volt a túlélés eszköze, de már élt a remény, ha kimondani nem is lehetett, ami mindig szertefoszlott, de a jelenben élők nem akarták tudomásul venni, hogy nincs remény, az ember farkasfogvetemény.

Hogy Táncsicsot újra felfedeztem magamnak, azt két igazságszeretőnek irodalmárnak köszönhetem: Stáncsics Erzsébetnek költő, publicistának, aki sok esszét írt távoli ősről. Lankadatlanul napirenden tartja, népszerűsíti rokonát. Ő méltán, Ácsteszer, Táncsics szülőfalujának díszpolgára. Bebizonyította, hogy őse nemcsak 1848. március tizenötödikének jelképe, hanem annál jóval több. Mint ahogy Madarász Imre a Debreceni Egyetem tanára, irodalomtörténész, italianista, a felvilágosodás ismerője és népszerűsítője, aki sokat tett esszéivel, előadásaival, hogy Mihály bátyánkat ne felejtjük el. Ők emlékeztettek adósságomra, hogy mélyebben megismerjem és ismertessem másokkal is Táncsics Mihályt. Az *Akarjatok szabadok lenni* közös könyvünk lesz. Célja az író feltámasztása, az ötletet nekik köszönhetem, én csak, mint e mű szerkesztője, összeállítója jutalmat kaptam e munkával, mert az utóbbi hónapjaim Táncsics könyveinek olvasásával telt, telik. Talán több lettem általuk.

Bölöni György kitűnő író és szerkesztő, meggyőződéses kommunista tollforgató, száműzött, majd Magyarország hollandiai nagykövete, a *Hallja kend Táncsics* máig egyetlen színvonalas Táncsics életrajzát is elolvastam. Bölöni 1942-44-ben Párizsban emigrációban a náci megszállás alatt bujdokolva írta és álmodozott egy jobb világról, a szabadságról. Könyve, 1946-ban jelent meg, amikor még reménykedtünk, hogy egy élhető hazát építhetünk – ma még mindig reménykedünk. Könyvében szeretettel ábrázolja kollégáját, korrekten, nem túldicsérve ír róla, hibáiról és erényeiről is szól. E mű befejező részében szinte folytatja Táncsics Imádságát, de ő nem Istenhez fohászkodik, nem imádságot írt, hiszen nem volt hívő, hanem egy szépen megírt episztolát a túlvilágra, hajdani tisztelt író kollégájához, levele, üzenete éppoly aktuális és majdnem olyan csodaszép, mint Táncsics Imádsága.

„Lebbentsük fel a feledés szemfedőjét!

Hallja kend Táncsics! Itt az idő, mely mindig is a kendé volt, és újra kendé marad: az idő, mely mindig is a kendé volt és újra a kendé marad: harcolni a szabadságért, harcolni a dolgozókért, késő unokáiért a siklói jobbágyoknak, késő unokáiért a pesti mesterlegényeknek, akiket kend mindenáron szabadítani akart.

Segítsen Kend, hogy legyen végre a népből nemzet, mint Kend kívánta, legyen a nép a

nemzeti állam birtokosa és életének hordozója.

Segítsen, mert a hatalmat vesztő uralkodó osztály éppen olyan rövidlátó, mint Kend korában, olyan esztelenül védi kiváltságait, mint védte a nemesi osztály hajdan.

Itt a Kend ideje!

Hirdesse, hogy csak akkor boldogul az emberiség, ha igazságosan osztja el a javakat, ha nem lesz más tulajdon, mint amit az ember saját munkájával szerzett és a magyar föld is csak annyira lesz az uraké, mint Kend mondotta: a gólyáé a mocsár, ahonnan fáradtság által élelmét szerzi.”

És mi valósult meg Bölöni kéréséből? Ezen érdemes elgondolkodni.

Ha figyelmesen elolvassuk ezt a szomorú-szép vallomások, szebb jövőt óhajtó levelet, rájöhetünk, hogy állampolgáraink kiszolgáltatottsága sokat változott ugyan, de nem eleget Táncsics meg Bölöni kora óta. Ezért is aktuális Táncsics.

Különleges életmű az övé, könyvei tankönyvek, az Őszinteség, az Igazságok gyűjteményei, tele vannak bölcs gondolatokkal, igaz néha téved. De ki nem? Neki a börtönben és a sötét, gyertyával megvilágított pincéjében kellett világosan látnia, alig volt néhány könyve, amit irodalomként felhasználhatott volna, szinte csak saját kútfőjére számíthatott. És kitűnő memóriája és asszociációs képessége volt írásaihoz a forrás. Az emlékezete volt a kútfő. legnagyobb erénye, hogy ő, aki a sajtószabadságért küzdött, soha nem alkudott, soha nem cenzúrázta magát. Táncsics művei okos Hitvallások a szabadságért.

Jó alkalom, hogy ajánljam a *Summárium* című művet, amelyet 1947-ben adtak ki, amikor már készülődtek a sztálinista kommunisták, hogy erőszakkal átvegyék a hatalmat és a szabadság, amit elnyomtak volt a – Goebbels módján – minduntalan ismételt mantrájuk, jelszavuk. Ennek a *Summárium* nak átdolgozott, átszerkesztett kiadása hamarosan megjelenik. Ez ittend a reklám helye. Ez a munka ugyanis Táncsics életének és műveinek summája, lényege. Egy életében üldözött, halála után időnként felfedezett, évekig bujkálni kényszerült elvhű írónak üzenete, aki a szabadság, egyenlőség, testvériség, a felvilágosodás legfőbb eszméinek megvalósításáért küzdött egész életében. Harcolt egy olyan sötét korban a cenzúra és a sötét hatalom ellen, amikor az elhallgattatás volt a természetes. A többségért a többség helyett küzdött. Vállalta a szegény sorsot, a nyomort, lelkesen harcolt a jobbágyfelszabadításért, a sajtószabadságért, később munkások jogaiért, a felül lévők visszaélései ellen. Metternich és utódjai börtönnel jutalmazták hazaszeretetését. A vesztes szabadságharc utáni Bach-korszakban a szó szoros értelmében föld alatt élt nyolc évet, egy földbe vajt pincében. Aztán hét évig szenvedett a budai börtönben. Ott, ahonnan, mint már említettem, 1848. március 15-én a pesti ifjak kiszabadították. De a szabadságharc idején, amikor országgyűlési képviselő volt sem hagyta el parasztjait, be is tiltották lapját, az *Aranytrombitá* t. A Bach-korszakban bujkálnia kellett, bebörtönözték. A kiegyezés után az orosházi parasztok képviselővé választották, újra azonban nem választották, mert az úri huncutság győzött. Megöregedve elfeledve küzdelmes szegényégben élt és halt. Táncsics művei könyvei, gondolatai különlegesen még ma is, ő ritka kivételt jelentett, jelent irodalmunkban. Nem

volt zseni, csak következetesen és irritálóan tisztességes. Alig voltak olvasói, sokszor maga árulta könyveit, járva a főváros utcáit: Könyveet vegyenek! És az istenadta nép alig vette könyveit, pedig ő nem árulta el őket soha és írói hivatását még időlegesen sem hagyta cserben. Táncsics Mihály nem volt nagy író, az Értől, Ácsteszerről nem is jutott el az Óceánig, még népéhez is alig, „csak” egy kisebbséghez, nem is volt olyan jelentős alkotó, ahogy Bölöni is méltatja, nem volt korának meghatározó írója, mint kortársai, Petőfi, Arany, Jókai, de emberségből örök időkre példát adott minden magyarnak és hatása, ahogy az idő telik, szabadságunk csökken, remélhetőleg egyre erőteljesebb. És ez a lényeg.

Végül egy is gondolkodni való ajándék. Kigyűjtöttem kedves olvasóimnak néhány megfontolandó Táncsics-gondolatot ízelítőnek. Nézzük, mit üzen a szabadságról:

– *Az olyan nép, melynek alkotmányos szabadsága nincs, csak uráért, csak ura által, csak urában létezik.*

– *A leghatalmasabb zsarnoknak sincs semmi ereje, mihelyt ti sokan együtt akarjátok, hogy ne legyen ereje: egész hatalma a ti gyávaságtokon alapszik.*

– *Mit gondoltok, a zsarnokot okozom-e, vagy a népet? Ez utolsót, mert ahol a szolgálélek nincs, zsarnok nem támadhat.*

És mit ír a szabadság hiányáról?

– *Azt észrevesszük, látjuk, tapasztaljuk, hogy az országban nagy sürgés-forgás, zaj, versengés van. Mindenféle gyuléseket, tanácskozásokat tartanak. Az újságok tele vannak mindenféle jó tanáccsal indítvánnyal. Haza, nemzet, kormány, adminisztrátor, sérelem, ipar, gyáralapítás, dohányügy sat. töltik e levegot. Egy idő óta persze a Kánaánnak nevezett magyar földön leginkább e rettenetes szavak hangzanak: szükség, éhség, nyomor sat. Mi paraszt eszünkkel azt hozzuk mindezekből ki, hogy valami nevezetes bajnak kell lenni, hogy hiányzik valami fodolog, ami az ügyeket természetes útjukba igazítaná, megindítaná, melyre aztán a zsibaj önként megszűnnék.*

No comment.

És mit ír a sajtótörvényről?

– *A sajtótörvény arra szolgál, hogy a gondolatközlést eleve meggátolja, vagy arra, hogy a már közölt gondolat vétkes eredményéért az írókat megbüntesse. Tagadom, hogy az író állításaival akár egyes embert, akár társaságot, vagy pedig az Istent sérthesse. Nincs az ember agyában gondolat, nincs lelkében meggyozódás, amit közölnie nem volna szabad. Hiszen a földön embernél felsőbb lény nincs, ember pedig embernek ilyet nem tilthat, mert ő is csak ember. Sajtótörvénynek a józan ész szerint nem lehet helye!*

No comment.

Ballai László: A meg nem gondolt gondolat I.

– Csepeli György könyve kapcsán –

Tizennyolc esztendővel születtem a II. világháború befejezése után. Még ott lebegett a társadalomban a rettenet, és sok budapesti házon ott éktelenkedtek az ostrom sebei. Az ostromra azért került sor, mert Adolf Hitler – Horthy Miklós szövetségese – nem járult hozzá, hogy Budapest nyílt város legyen. „Jaj, csak háborút ne érjete meg soha, gyermekeim! – aggodalmaskodott értünk a nagymama. – Annál rosszabb nincs.” Ő tudta, mitől óv bennünket, két nagy háborút is megélt, és három kisebbet. Ezek közül a II. világháború volt a legszörnyűbb, mert az több civil áldozatot követelt, mint katonait. És nem csupán a légiere fejlődése, valamint a frontok átvonulása következtében. Legalábbis az agresszor, a náci Németország részéről nem. Hitler és gengsztertársai kidolgozták a világ valaha volt legnagyobb bűntényét, amely egy teljes nép, kiirtását célozta, jelesül a zsidóságot. Hogy mit követnek el, azzal maguk is tisztában voltak, ezért saját tolvajnyelvet hoztak létre, amelyben a „különleges kezelés” gyilkosságot, a „bevetési egység” kivégzőosztagot a „munkatábor” „megsemmisítő tábor” jelentett. Ez utóbbiak fölé még oda is aggatták: „A munka felszabadít”.

Nagymamám és a szüleim abban a szellemben neveltek fel, hogy mindenkit szeretni és tisztelni kell, idősebbet és fiatalabbat egyaránt, fajra, nemre vallásra és világnézetre való tekintet nélkül, az elnyomottakkal pedig együtt kell érezni, és segíteni őket. Így hát szolidáris voltam, sőt, testvérnek éreztem magamat minden néppel, legyen bár sárga, fekete vagy fehér a bőrszíne. Nem láttam különbséget közöttünk, emberek között, akik pusztán más nyelvet beszélnek és más kulturális minták szerint élnek. Minél több nyelvet el kell sajátítani, majd az utazások során a különböző szokásokat is meg lehet ismerni. A fajelmélet teljesen értelmetlen, hiszen biológiailag tisztázott, hogy a homo sapiens egyetlen faj, amelynek egyedei életképes utódokat képesek létrehozni egymással (mi több, a náci lágérorok is előszeretettel töltötték örömeiket az alsóbbrendűnek titulált fogolynőkkel). A társadalmi és tudományos fejlődés folyamatosan jobbá teszi a világot, amelyet az antiszemitizmusból kiinduló fasiszták el akartak pusztítani, de fasiszták már nincsenek, hiszen a müncheni és jeruzsálemi per végérvényesen bebizonyította a világnak, hogy a náci a köztörvényes bűnözők legalját jelentették. Áldozataik hozzátartozóival szemben ezért tapintatosan kell bánni, különösen kerülni kell a – történetileg megbélyegzésükre szolgáló – „zsidó” kifejezést.

Teljesen elképedtem, amikor az 1990-ben megválasztott új, „szabad” parlamentben, az egyik képviselő felszólalásakor elcsattant az a mondat: „Hordót a zsidónak!” Megdöbbenésemet fokozta, hogy többen elröhögtek magukat a honatyák közül, és a gyalázkodót nem akarták fellelni, sem pedig felelősségre vonni – mindenekelőtt a saját pártjukbeliek. Ilyenkor egy társadalom sülyedni kezd. Ugyanis a büntetéssel és a megszemélyesítéssel példát kellett volna statuálni a társadalmi normák, az emberi jogok és nem utolsó sorban a parlamenti vitakultúra érdekében – hiszen, ha előre megbélyegezzük a felszólalót, azzal ellehetetlenítjük érveit is.

Milyen alapon stigmatizálható bárki is Magyarországon, amely elvileg jogállam?

Gyakorlatilag jogászállam – 2010 óta mindenképp.

Kiürült formák vázai között botladozunk.

A rendszerváltással felszínre került, úgy nevezett nemzeti politikai szereplők tudatosan belobbantották az antiszemitizmus lángját Magyarországon. Ehhez befogadóközönség is szükséges. E befogadóközönség keletkezésének és dinamikájának megértéséhez nyújt segítséget *A meg nem gondolt gondolat* című könyvével a szociálpszichológus Csepeli György, aki művét azzal indítja, amivel az antiszemitizmus voltaképpen kiküszöbölhető is lenne:

„Az antiszemitizmust a mindennapi tudás önmérsékleti hiányának tartom. Azt a gőgöt és csalhatatlansági komplexust látom benne viszont, mely híján van a habozásnak, a kételynek, az igazság szenvedélyes szeretetének.

Utáljuk a zsarnokságot, az önkényuralmat és a szabadság hiányát. A történelem azt mutatja, hogy mindenütt, ahol zsarnoki berendezkedés igája alatt nyög a társadalom, bő táptalaja van a zsarnoki gondolkodásnak, kirekesztésnek, megbélyegzésnek, igazságtalan megkülönböztetésnek. E könyv azonban nem szociológiai, nem történeti tanulmány. Inkább azokat az előfeltételeket kívánja megvizsgálni, amelyek folytán mindenki ott lappanghat a primitív és elvadult zsarnok gőgje, cinizmusa, embertelenségében nagyon is emberi formát öltő gonoszsága. Gondoljuk csak meg: az emberinek nem az állati az ellentéte. Melyik állat hasonlítható III. Richárdhoz (vagy az e képletbe behelyettesíthető időben és térben közeli vagy távoli zsarnokok bármelyikéhez)?

Amíg önmagunkban nem ismerjük föl s nem gyűlöljük meg a zsarnokság minden megnyilvánulását, addig szüntelenül ugrásra készen állnak a barbárság és a primitívség szörnyei, amelyek persze igazságtalan, egyenlőtlen és tekintélyelvű társadalmi viszonyok között zabolátlanul garázdálkodhatnak, megalázva és megszemélyesítve mindenkit, aki akarva-akaratlan a bűnbakképzés, megbélyegzés, otromba jogtalanság céltáblájául kínálkozik.”

Megalázni és megszemélyesíteni mindenkit – vagy senkit sem. Az értékhatár nem az antiszemita és a filozemita között húzódik, hanem a jó és rossz erői között. Az antiszemita távolról sem csak a zsidókat gyűlöli, hanem mindenki mást, de magát is, amiért lemaradt, ha nem is Illéséről, de arról a szekérről, amely a szabadsághoz, az igazságossághoz, a moralitáshoz, a szépséghez viszi, mind ahhoz, amely átsugározza az életet. A jelenség gyökere a kezdetekbe visszanyúló élet- és

világszervező alapelv, az ember önmeghatározásának ősi típusa: az etnocentrikus csoportszerveződés.

„Ha egy marslakó szállt volna a Földre, hogy megkérdezze az emberiség hajnalán a Föld különböző pontjain élő emberi csoportokat arról, hogy kik és mifélek az emberek, akkor nagy valószínűséggel minden ilyen csoport egyes-egyedül és kizárólagosan magának tartotta volna fenn az ember nevet, mindenki mást, aki nem közéjük tartozik, az emberi léthez szükséges kritériumok híján lévőnek, s emiatt ellenségnek, leigázandónak, kirablandónak tartotta volna – írja a tudós. – A szociálpszichológia a saját csoport egyedülvalóságának és páratlan felmagasztalásának ezt a hajlandóságát etnocentrizmusnak nevezi. A saját csoport feltétlenül és természetörvényi érvennyel pozitívan megnyilvánuló öntudata ellenségesen viszonyul mindenhez, ami idegen, ami más, eltérő, azaz a többi csoporthoz tartozik, azok sajátja.

A szembenállás nem egyszerűen az eredendő emberi agresszivitás folyománya, hanem egyben a saját csoporton belüli összetartás, a »mi-tudat« szüntelen fokozásának lélektani eszköze is. Háborús, konfrontációs helyzetben a saját csoporton belüli legkisebb eltérés is gyengítő erejű, következésképpen az egységes saját arculat fenntartásának egyszerű módszerét kell látnunk az »ők«-kel szemben tanúsított, szűnni nem akaró konfliktus szításában.

Kellett-e gondolkozniuk e csoportok tagjainak azon, hogy kik tartoznak a saját csoportjukba, s kik képezik az »ők« részeit? Nos, az évezredek előtt a Földre szállt képzeletbeli marslakó azt tapasztalhatta volna, hogy megkérdezettjei habozás és kétely nélkül születésükre, vérségi leszármazásukra hivatkozva határozzák meg tagságukat. A »mi« csoporttal szemben az »ők« csoport tagjainak, szemükben azok számítanak, akiknek ereiben idegen vér folyik, akik nem részesülhettek abban a szerencsében, kiváltságban, hogy közéjük születtek volna. Látni való tehát, hogy a születés természet adta véletlenje miként ment át a társadalmi minősítésbe, s vált az élet egészét átható élet- és világszervező elemmé.”

Az etnocentrikus csoporttudat hatalma a személy fölött elsősorban érzelmeken alapul, amelyek a származás mitikus visszavezetésétől az egyedül érvényesnek, hitelesnek tudott csoportértékek és normák követésén, az „egyívásúakkal”, „hasonlókka” való feltétlen összetartozás imperatívuszán túl az „idegenekkel”, vagy a különbözni akarókkal szemben tanúsított ugyancsak feltétlen, egyszersmind kérlelhetetlen üldözési reflex kialakulásáig terjednek. Az etnocentrikusan azonosuló embereknek a saját és az idegen csoport közötti végzetes és áthághatatlan különbségről vallott hite fogságban tartja azt az észlelési folyamatot is, amellyel megállapítják, hogy egy ember (vagy egy kulturális, társadalmi jelenség) hová tartozik. Az észlelésbe pedig értékelés vegyül. A „mi csoportunkhoz” tartozó csakis igaz, becsületes, szép lehet, hiszen mi vagyunk a pozitív tulajdonságok letéteményesei, csak az a természetes és magától értetődő, amit mi teszünk, gondolunk, érzünk és kinyilvánítunk, míg az „idegenek” minden kijelentése és cselekedete természetellenesnek, nem magától értetődőnek tűnik, ha nem eleve gyanús.

„A konfliktus ugyan szemléleti jellegű, de a félreértés és a nyomában keletkező negatív értékelés csak azért képes rögzülni, a tartós szembenállást okozó, a másik pusztulását célzó véres konfliktussá fajulni, mert érdekkonfliktussá mélyül – mutat rá Csepeli. – Terület, jószág, nő, munkaerő, kincs szerezhető a másik csoporttól, amelyet nyilván hasonló szándékok motiválnak (vagy ha eredetileg ilyen szándékok nem működtek benne, a támadás ellenreakciója óhatatlanul kivált benne ilyen szándékokat). A keletkező konfliktust a szerzés logikája határozza meg, amikor az egyik csoport haszna a másik feltétlen kárát okozza, s bosszúk, megtorlások, leszámolások végeláthatatlan, egymást erősítő iszonytató spirálja lesz a vég következmény.

Az etnocentrikus jellegű antagonizmus lecsupaszított, képletszerű folyamatmodellje tehát a következő:

- a születés véletlenje által adott természetes önazonosság érzése;
- az önazonosság érzéséből fakadó összetartás és a saját csoport feltétlen elfogadása, pozitív értékelése;
- a »természetesség«, »magától értetődőség« alternatívátlan, a saját csoport értékeihez, normáihoz, szokásaihoz való hozzárendelése;
- a saját csoportot és a másik csoportot totálisan megkülönböztető kategorizáció;
- az idegenek félreértése, szándékaik, szokásaik, viselkedésük félremagyarázása;
- az idegenekkel szemben tanúsított tartózkodás, gyanakvás, bizalmatlanság, irtózás;
- az idegen (más csoportok) értékeinek lebecsülése, negatív színben való feltüntetése;
- az eltérő érdekekből adódó szembenállás és harc;
- a kölcsönös, a szembenállás folytán beálló kommunikációhiány és az egymás irányában tanúsított erőszak spirálja;
- a másik csoport megsemmisítésének szándéka;
- győzelem vagy vereség (megsemmisülés).”

Nem nehéz felismerni, hogy a FIDESZ – magát polgárinak mondó – magyar párt teljes programja megfeleltethető a fenti antagonizmus-modellnek, és hogy 2010 óta a közmédiákat propagandaszócsövénél silányítva mindent elkövet azért, hogy az etnicista uszítás alternatívái ne jussanak el a választókhoz. Pedig ez a program sok-sok szenvedéssel és kárhozattal jár Magyarországra nézve, amelyet kilöktek az Európai Unió és a nyugati befektetők kínálta biztos növekedési pályáról. Az egyre radikálisabb nemzeti hangulatkeltéssel persze nem csupán a tartósított gazdasági-szellemi regressziót, és a kalandorkülpolitika kudarcait fedik el, hanem azt, hogy a politikai vezetés privát érdekelttségébe vette az állam erőforrásait, amelyeket a legkontárabb és legpazarlóbb módon kezel.

„Lélektani szempontból az az érdekes, hogy vajon milyen tényezők munkálhattak (s

munkálnak) azokban az emberekben, akikre e végzetes forgatókönyv kivitelezése hárult – veti fel a kérdést a professzor. – Sokféle lélektani magyarázat lehetséges e problémára. Az egyes magyarázatok súlya nyilvánvalóan eltérő, attól függően, hogy a társadalomszerveződés mely fokán következtek be a csoportkonfliktusok.

Az egyik magyarázat szerint az ember eredendően indulati, érzelmeiben zabolátlan lény, akinek társadalmi beilleszkedése során olyan feszültségek keletkezésével kell önmagán belül számolnia, s azokkal megküzdenie, hogy más módon, mint erőszak, harc, pusztítás révén a benne felhalmozódó gonoszt nem képes féken tartani. Mivel agressziója nem irányulhat saját fajtatársaira (azaz nem nyilvánulhat meg saját csoportján belül), a kínálkozó levezetés csatornája egyedül a csoportközi villongások terepe lehet.

A másik magyarázat szerint a saját csoportjában felnövekvő s abban részt vevő személy szükségképpen azt tapasztalja, hogy életben maradása elsősorban azokon a feltételeken múlik, melyeket saját csoportja biztosít számára. Következésképpen eredendő szükséglete, hogy maximálja a saját csoportján belüli erőforrásokat, és minimalizálja mindazon tényezők hatalmát, melyek ezeknek a forrásoknak a szűkítését célozzák, s ha a helyzet úgy áll, hogy a szembenállás és a harc a saját csoporton belüli feltételek előnyösebb alakulásával kecsegtet, mint a pusztán munkálkodás, akkor béke helyett a harcot választja.”

A harchoz ellenség kell, a belsőből külsővé tett idegen, borzalmas tulajdonságainkat a nyakába akasztva már bűnözőként, sőt, nem is embernek, hanem szörnyetegnek képzeljük el, mindenre elszánt bűzös leheletű pokolfajzatnak. Ha az etnicista csoport, mondjuk, egy ország lakossága, akkor az ellenség a politikai ellenfél lesz. Idézzük csak vissza a FIDESZ 2022-es választási plakátjait! Az ellenzék két vezetőjét látjuk rajtuk, a lehető legelőnytelenebb szögből lencsevégre kapott arccal, amelyet még be is feketítettek, vörös alapon nagy fehér betűkkel alájuk mázolja: „Veszélyesek!” A másik választási plakátsorozaton az ellenzék miniszterelnök-jelöltjének a homlokára pecsételték valaki más nevét! És még sorolhatnánk az ocsmány példákat, amelyek egy művelt társadalomban közbotrányt váltanának ki, egy jogállamban pedig a regnáló miniszterelnök jogi felelősségre vonásához, lemondásához vezetnének.

„Mire jó az ellenség? Mire kell a xenofóbia? Egyértelműnek tűnik, hogy az ellenségnek fontos szerepe van az önazonosság fenntartásában. A határ másik oldalára került idegenbe minden bevethető, ami a határon innen undorító, tisztátalan, szégyentelen. Az idegen a külsővé tett belső bűnök láthatóvá tett, megvetett hordozója. A bűnbakszerepre különösen alkalmasak a kisebbségek. Látványos példa a központi hatalmak első világháborús vereségében a zsidóknak tulajdonított szerep, melyet magyarázatként a szélsőjobb politika Közép- és Kelet-Európa országaiban széltében-hosszában felhasznált 1920 után. A kudarc hamis okutaljonítása egyben önfelmentés, a szembenézés, az önbírálat okozta disszonancia elhárítása is, ami mentesít a kollektív lelkiismeretfurdalás terheitől.

A xenofóbia antropológiai állandó, mely nem iktatható ki az emberi létből. A saját és az idegen közötti határok megvonása, a saját lét feszültségeinek másíkba vetítése, az előítéletek, a sztereotípiák a szembehelyezkedés tudáskészletének nélkülözhetetlen elemei. Ezek az

elemek mozgósításra kerülnek és állandósulnak a harcban, melynek forgatókönyvével a politikusok sokszor visszaélnék.

Ebben az esetben a harc program, mely a harcban állók figyelmét eltereli belső problémáikról. Aki harcban áll, az felmentést kap az emberi életet értelmessé és nemessé tevő értékeket mellőző tettekért. A harc elodázza mindazt, amiért élni érdemes. Nem számít az egyéni boldogság, az emberi méltóság, a szabadság és a biztonság. Mindent fel kell áldozni a harcban álló közösségért. Önvédő háborúban mindez igaz is lehet. Rosszul cselekszik azonban az a hatalom, mely békében hirdet harcot és saját népében keresi az ellenséget. Az öncélú harc szerfelett megnehezíti az állampolgárok összessége számára, hogy tökéletesebbé tegyék a nemzet politikai közösségét, melyben élnek, megvalósítsák az igazságosságot, biztosítsák a belső nyugalmat és a külső védelmet, biztosítsák a szabadság áldásait maguk és utódaik számára.”

De hát miért vívhatják öncélú harcukat e század pszeudo-kereszteslovagjai saját nemzetük és bárki ellen? Vazallusokat, fegyverhordozókat még csak könnyű toborozni – főleg, ha nem saját zsebből, hanem állami javadalmakból pénzelik őket – de a tábor, hívőké és szavazóké miképp áll majd össze? Látjuk a modern marketingeszközök legszélesebb tárának alkalmazását, az újításokat is, úgymint rezsizsámla. Fogyasztók milliói olvassák el havonta, mennyit spóroltak a kormány intézkedésének köszönhetően – ne azon gondolkozzanak tehát, hogy miért olyan drága a megélhetés. Hogy ez Goebbels doktornak nem jutott eszébe! Biztosan fogja a fejét a pokolban.

Pedig ő aztán maradéktalanul igyekezett megfelelni a főnöke maximáinak, aki azt írta a *Mein Kampf*-ban: „Minden propagandának népszerűnek kell lennie, és szellemi színvonalát a felvilágosítandó tömeg legkorlátozottabb rétegének felvevőképességéhez kell szabnia.” Ugyan miről lehet felvilágosítani a legkorlátozottabbakat? Hogy a zsidók miatt veszett el az I. világháború? (Ez már újra forgalomban van Magyarországon.) Mi az, amire a propaganda habarcsanyaga ráköt?

Az etnocentrikus kiindulású konfliktus folyamatmodelljének szerves része az egymásról alkotott képek megmerevedése, valamint egy olyan igazoló érvrendszer kiépülése, melynek birtokában bármely csoport tagja különösebb töprengés nélkül fel tudja sorolni azokat az indokokat, amelyek folytán a saját csoportjának tagjaihoz elfogadóan, az „idegenekhez” pedig elutasítóan kell viszonyulnia. Olybá tűnhet, hogy e készen vett „tudás” voltaképpen a csoportok közötti békés vagy háborús viszonyra vezethető vissza. Ámde, ha meghatározott csoportközi viszony függvényében létrejött a másik csoportra vonatkozó „tudás”, akkor az, önálló életre kelve, folyamatosan újrateheremti önmagát. A csoporttagok ennek prizmáján keresztül néznek mindent, így olyan értelmezési keret keletkezik, amely nem nyújt lehetőséget másra, mint eleve feltételezett, elvárt viselkedés észlelésére. Amikor például valaki azt mondja, „van egy zsidó barátom”, vagy „egy zsidó barátomtól hallottam”, azt kívánja kifejezni, hogy nincsenek előítéletei, holott, ellenkezőleg, éppen annak ad hangot, hogy nem természetes, ha az embernek zsidó barátai vannak, ezt ő is kivételnek tekinti – legalábbis leplezett – antiszemitaaként, és birtokában van mindannak a „tudásnak”, amely ebben a „tárgykörben” ismeretes. Vagyis az előítéletek tárgykörében. Mármost, ha már amúgy is belobbant az antiszemitizmus, akkor a „zsidó” sztereotípiához már könnyű hozzátapasztani a „multi”, „bankár”, „idegenszívű”, „liberális”,

„kommunista” (vagy a még jobban rágható „liberál-bolsevista”) kifejezéseket, hogy azután maga a magyar parlament elnöke sommázhassa a végeredményt, e szókkal förmedve az ellenzékiekre: „Maguk hallgassanak, mert maguk hazaárulók!”

„A csoportokra vonatkozó, önálló életre kelt, az észlelés tárgyát legalább annyira teremtő, mint leképező tudás legfeltűnőbb sajátossága az előfeltevés, mely bizonyos lehetőséget foglal magában, azonban a tudás alkalmazója ennek a lehetőségnek túlzott valószínűséget tulajdonít, hisz abban, hogy tudása bizonyosság. Így válik a tudás előítéletessé, s innen származik annak magyarázata is, hogy ez a tudás oly mélyen gyökerezik a személyben. Ha ugyanis rádöbben arra, hogy amit X vagy Y csoport tagjairól föltesz, az nem igazság, legfeljebb annak halvány árnya, egészen ritka, semmiképpen sem jellemző tünet, akkor önmagát kellene megkérdőjeleznie, önmaga bizonyosságában kellene megrendülnie, melyet senki sem vállal szívesen. Ezért van az, hogy az emberek nincsenek tudatában annak, hogy akár legképtelenebb előítéleteik is csupán minimális valószínűséggel (vagy éppen nulla valószínűséggel) bekövetkező eshetőségek, de semmi esetre sem bizonyosságok előrejelzésére szolgáló biztos megismerési iránytűk. Előítéleteiket többnyire nagyon is ésszerű és megalapozott ítéleteknek tartják.

Allport *Az előítélet* című klasszikus művében ennek alapján joggal jellemzi az előítéleteknek ezt az összetevőjét »hibás és rugalmatlan általánosításnak«, mely persze az előítéletes személy szemszögéből »pontos és igaz ismeretként« jelenik meg, melynek revíziójára ennél fogva nincs szükség. Az általánosítás először is abban a kiinduló feltételezésben ragadható meg, miszerint a szóban forgó csoport tagjai »lényegében mind egyformák«. Gondolkodás-módszertanilag a »lényegiség« kulcsszerepet játszik ebben a konstrukcióban, mert ezáltal válik lehetővé a kivételekkel való bánás. Ismerjük azt a közmondást, hogy »kivétel erősíti a szabályt«, mely az előítéletes megismerés esetében azt jelenti, hogy mindaz, ami nem illik az előzetes sémába (bármilyen gyakran tapasztaljuk is az eltérést), esetlegesnek, véletlenszerűnek, a »lényegi hasonlóságot« illetően elhanyagolható jelentőségű kivételnek minősül, s ilyképpen az eredeti séma igazába vetett hit nem sérül, sőt ütközzön bármennyi eltérésbe, még erősödik is. (Ezért jóformán semmi esélye sincs az előítéletek elleni harcban az igazi és pontos ismeretekre épülő stratégiának). Következésképpen az előítéletes tudásnak igen nagy az ellenállása az ellentmondó tényekkel szemben, s ha egyszer kialakult, akkor nemcsak a változtató szándék pereg le róla, hanem egyúttal tökéletesen érzéketlen marad a társadalmi életre általában jellemző változásokból adódó tényekkel szemben is.

A »hibás és rugalmatlan általánosításnak« minden esetre hihetőnek kell lennie, aminek biztosítéka az általánosítás tartalmának gondolati egyszerűsége. Nem mintha a hit nem irányulhatna gondolatilag bonyolult és rafinált tartalmakra általában véve, de az előítéleteket megalapozó hit azért igényli az egyszerű tartalmat, mivel egyszerre sokan kell, hogy elfogadják. Ez szüntelen, a mindennapi élet szabványos helyzeteiben elfogadott módon történő kommunikációt igényel, s ez már aligha lenne lehetséges bonyolult gondolati konstrukciókkal, melyek megjegyzése, reprodukálása meghaladja a hétköznapi tudásra jellemző szükséges információfeldolgozási kapacitást. Sőt azt figyelhetjük meg, hogy az

előítéletek a mindennapi kommunikációban még tovább »kopnak«, egyszerűsödnek, válnak egyre bárgyúbb és együgyűbb kijelentésekké.

A »lényegi hasonlóság« előfeltevéséhez a változatlanság előfeltevése is társul, s így az előítéletes tudás által megjelenített csoport, mint időtlen, egynemű egység jelenik meg, kiiktatva az emberi állapotra kiváltképpen jellemző időbeli változékonyság, szüntelen alakulás, bizonytalanság és szabadság elemeit. Ebben az értelemben az előítéletes tudás előfeltevései dehumanizálják (embertelenítik) a megítélt csoportot, a tárgyi világ részévé fokozzák le, mellyel kapcsolatosan az eszközhasználat, a cselekvő kénye-kedve szerint alakítható manipuláció szabályai lesznek érvényesek.” (Csepeli György: A meg nem gondolt gondolat, Kossuth, 2016)

Folytatjuk

Nándi Mihály: Kávészünet

Térjen be egy kávéra, bán úr, bocsánat, Orbán úr. Ne mulassza el. Talán nem is akkora tévedés, a bánok nagyurak voltak önöknél, nem igaz? Még királynőt is öltek. Életen-halálon túl, persze minden jövedelemért is kieresztették a körmüket, nemhogy egy kapányi irtásföld vagy vödör bor, de még egy fa odvába telepedett méhkas sem kerülhette el figyelmüket hatalmas tartományaikban. Amelyeket a keleti nyitással tovább növelhettek. Mármint, hogy amikor az oszmánok előzőnlötték a Balkánt, a széttöredezett délszláv államokból egyre nagyobb területek kerültek magyar fennhatóság alá.

Akkor persze még nem volt fekete leves, legalábbis azt még csak az indiánok kortyolgathatták Amerikában, majd pedig a nyugati nyitás keretében őket előzőnlő spanyolok. Ma már rengeteg kávéház várja a vendégeket itt Brüsszelben is. Vigyázni kell persze, nehogy túlságosan bekávézzon az ember, mert a keletre vagy nyugatra futó csatornákat össze lehet téveszteni, minthogy a barna klinker téglából épült háromemeletes házak is teljesen egyformák, hiszen a polgárosodottság abban jelentkezik, hogyha megszalad a kávéház-, ékszerészület- vagy képtártulajdonos forgalma, a többletet nem nagyobb ingatlanra költi, hanem befekteti. A helyiek azzal vigasztalják a turistákat, hogy háromféle tetőhomlokzat is megkülönböztethető a házakon. Hanem amíg az oromzatokból próbálna tájékozódni az ember, óhatatlanul elütik a száguldozó kerékpárosok, akik bárhonnan felbukkanhatnak, és nem adnak elsőbbséget a gyalogosoknak. Millió drótszámár száguldozik keresztbe-kasul a városon, fék nincsen rajtuk, csak csengő, de az is csak akkor szólal meg, amikor már elháríthatatlan a baleset. Amikor az bekövetkezik, nem marad más remény, mint hogy befut az éjjeli őrző.

Összekevertem volna Brüsszelt Amsterdammal? Város–város. Mint Budapest–Bukarest. Vagy a kávé a kakaóval? Hogy előbbi keletről érkezett, a kényelem, az ellankadás és az önkény világából, utóbbi pedig nyugatról, amely pezseg, állandóan változásért, fejlődésért kiált? Csekélység. Fekete–fekete. Példák sora mutatja, hogy még a fehér is fekete lehet, az európai uniós képviselők váll-lapos katonákká válnak, Tavares tovarissá, a liberálisok kommunistává, a bevándorlók terroristákká, a magyarországi vasfüggöny – amelyet az erős határvadászok és a még erősebb tatai páncélvadászok erősítenek – pedig a kereszténységet tartó végvárrendszerre, amelyhez fogható csupán a Hunyadiak korában fungált. A harckocsi-sofőrök bruttó bére 770 ezer forint, mint a buszvezetőké, megeshet, hogy a Nagykörúton egyszer csak összekeverik a tankokat a BKV-járatokkal.

Akárhogy is, térjen be a mostani brüsszeli csúcsra, Orbán úr, hiszen Európai Uniónak hívjunk magunkat, és mindannyiunk számára kötelesség, hogy a közös munka szellemiségében szövetkezzünk. Ülésünk történelminek ígérkezik, mert Ukrajna és Moldova csatlakozásáról döntünk, és ehhez mind a huszonhét tagállam, így az önökének beleegyezése is szükséges. Hangsúly a tagállamon, amelynek vezetője nem annak érdekei ellen politizál. Mert nem csak az Uniónak érdeke, hogy Ukrajna és Moldova csatlakozzon, hanem Magyarországnak is. Örömmel halljuk, hogy szédítő ütemben érkeznek a tatai dandárhoz a Leopard tankok, már nyolc is ott van – remélhetőleg kezelni is tudják a tatai srácok – de azok nem állítják meg az orosz haderőt, ha átbukna a Kárpátokon. Megállítja viszont a NATO és az Európai Unió, ezeknek a szervezeteknek egybe esnek az érdekei Magyarországgal.

Jöjjön el egy kávéra, Orbán úr, és akkor elmagyarázzuk Önnek, a jogásznak, mit is jelent a jogállamiság, mi is a baj azzal Magyarországon. Például az országgyűlési választásoknak nem az a funkciója, hogy visszaigazolják az ön különféle machinációkkal megtartott miniszterelnökségét, a közszolgálati médiumoknak és az állami propagandának pedig, hogy lejárássák az ön – vélt vagy valós – ellenfeleit. Miközben kevergeti a cukrot – tényleg, tejjel szereti a feketét, szereti egyáltalán, szeret ön valamit egyáltalán? – hadd mondjuk el, hogy míg az ön propagandalózungjaival ellentétben a „brüsszeli polgárok” véleményét igenis megkérdezik, és az a választások közötti időszakban is hangot kaphat a szabad sajtón keresztül, addig az ön semmilyen jogkövetkezménnyel nem bíró „nemzeti konzultációja” csupán a hívei folyamatos, ellenünk való izgatására szolgál. Mozgósításnak nem nevezhető az ilyesmi, mert, ha – mint azzal már példálóztunk – az orosz hadsereg megjelenne Záhony híres útján, akkor az ön zászlólengető, füttyögető, egymillió közönségből jó, ha párezren jelentkeznének tényleges frontszolgálatra, miközben százezrek iszkolnának a nyugati határok felé, hogy – amíg eloszlanak a vészfelhők – „migránsként” boldoguljanak a mi bőkezű segélyeinkből.

Hogyan? Hogy ez nem kávé? Hát ez a kakaóillatú kávé, Orbán úr, engedje meg, hogy amíg szürcsölgeti, az alábbi mondatokat idézzük:

„Az mostanság a fő baj, hogy az emberek túl sokat beszélnek, és túl keveset dolgoznak.”

„A modern egyház sok szabályával és képmutatásával nem felel meg a mélyen vallásos ember igényeinek.”

„Az embernek el kell kerülnie az olyan dolgok nyilvános gyakorlását, amelyek mások szemében rossznak tűnnek, még akkor is, ha jónak tartja azokat.”

„Bár a szabadidő jó dolog, a kemény munka az, amely az életet érdekessé és értékessé teszi.”

„Nem is az a fontos, amit az ember csinál, hanem az, hogy jól csinálja.”

„Megvetésre méltó, aki nem érez elmúlhatatlan szeretetet, hálát és tiszteletet szülei iránt.”

„A tanulás vagy a hatékony munka lényeges feltétele, hogy tanáraink vagy főnökeink részletesen közöljék velünk, hogy mit kell tennünk és hogyan.”

„Mindenkinek kell valamilyen természetfeletti erőben hinnie.”

„A tudományok, a kémia, a fizika, orvostudomány messze vitték el az embert, de sok olyan fontos dolog maradt, amelyeket valószínűleg sosem lesz képes megérteni az emberi értelem.”

„Az engedelmesség és a tekintély tisztelete a legfontosabb erény, amelyet egy gyermeknek meg kell tanulnia.”

„Az országnak kevesebb törvényre és szervezetre van szüksége, és bátrabb, lankadatlan vezetőkre, akiben az emberek bíznak.”

„Azok a regények és elbeszélések, amelyekben cselekvés és kaland van, sokkal érdekesebbek azoknál, amelyekben csak az emberek érzéseiről és gondolatairól esik szó.”

„Túlságosan nagy hangsúly jut az egyetemeken az intellektuális és elméleti témáknak, holott a gyakorlati tényezőkön alapulnak az élet értékei.”

„Bűnözési hullámtól kell tartanunk, a gengszterek és tovajok megfékezése a fő társadalmi probléma.”

„A becsületünket ért minden sérelmet meg kell torolnunk.”

„Kétféle ember van: erős és gyenge.”

Egy reprezentatív mintavételen és mélyinterjúkon alapuló amerikai szociálpszichológiai kutatás kimutatta, hogy ezek a politikai-gazdasági konzervativizmus, a sovinizmus, az etnocentrizmus és antiszemitizmus iránt fogékony tekintélyelvű személyek állításai. – Mit szól a kávéízű kakaóhoz? – Nekünk, az Európai Unió politikusainak tudatosítanunk kell magunkban, hogy miféle kategorizációs és előítélet-képző veszedelmek élnek bennünk, és mindig, minden feltétel közepette ítéleteink mércéje az ember teljes emberi mivolta kell legyen, s annak tengelyében a személyiség mint jog és mint méltóság kell hogy álljon. Szánunk kell mindenkit, aki társairól elfogultságok, sztereotípiák, előítéletek rácsain át képes csak tudomást szerezni, hiszen ezáltal önmagát rekeszti ki az élet teljességéből. Következésképpen, ha környezetünkben antiszemitizmust, csoport-hovatartozás alapján jelentkező előítéletességet tapasztalunk, a legcélszerűbb a terápiás reagálás. Vissza kell fordítanunk az érveket, s azon kell lennünk, hogy azok alkalmazója próbálja meg elgondolni, mit érezne, hogyan viselkedne akkor, ha róla valaki éppoly hangon, ugyanolyan érveléssel gondolkozna és beszélne, mint ahogyan ő nyilvánul meg másokkal szemben, csupán azért, mert úgy véli, hogy azok X vagy Y csoport tagjai.

Legyen a vendégünk, hiszen – hogy az ön által állítólag nagyra tartott Antall Józsefet idézzük – mi fizettük a számlát, de más mulatott a kocsmában – Ön. Hiszen a mai Magyarország az Ön működése következtében már távolról nem felel meg az Uniós felvételi kritériumoknak. Talán igaza lehet abban, hogy Ukrajna sem. De ez stratégiai kérdés. A stratégia – esetleg barnacukrot szeret? – nem azonos a „nemzetstratégiával”, de minden stratégiának valamilyen pozitív célra kell összpontosulnia ahhoz, hogy a nemzet fennmaradjon. Nem az ellentétek fokozásával az azok közötti lavírozásra, a humanizmus és a jogok eltipróinak tenyeréből evésre – belegondolni is

szörnyű, mivel kenyerezhette le önt Putyin elnök – vagy miniszterelnök? –, hogy önt, az erőemelés bajnokát mint marionettfigurát mozgatja? Ez a pozitív cél úr, bán urunk, most bizony Ukrajna és Moldova csatlakozásának támogatása, amely ellen ön vétóval fenyegetőzik. Na de mégis, mi lenne, ha a szavazás alatt meginna egy jó kakaót, vagy kávét, így csak saját magát lehetetlenítené el politikailag, de nem bukna önnel a hazája is. Fehéren-feketén: már ha van önnek hazája egyáltalán.

Montesquieu: Perzsa levelek

– részlet –

CXLVI. LEVÉL

Üzbég Rédinek, Velencébe

Régen megmondták már: egy nagy miniszter legfőbb erénye a megbízhatósága.

A névtelen magánember vígan meghúzódhatik az ismeretlenség homályában; hitelét legföljebb egy-két ismerőse előtt kockáztatja, s a többiek mit sem tudnak róla; de ha egy miniszter vét a tisztesség ellen: ahány alattvalója, annyi bírója.

Ki merjem mondani? Egy bectelen miniszter nem azzal okozza a legnagyobb kárt, hogy rossz szolgálatot tesz uralkodójának és tönkreteszi népét; van valami, ami szerintem ezerszerre veszedelmesebb ennél: az, hogy rossz példát mutat.

Tudod, mily sokáig utazgattam Indiában. Ismertem ott egy természete szerint nemes lelkű nemzetet, melyet a legelső alattvalótól a legutolsóig egyetlen szempillantás alatt megrontott egy miniszter rossz példája; láttam, amint egy nép, melynek szemében a tisztesség, nagylelkűség, nyíltság és jóhiszeműség természetes dolog volt, egyik napról a másikra a világ alja népe lett; láttam, amint a baj elharapódzik, s a legegészségesebb tagokat sem kíméli meg; láttam, amint a legderebb emberek méltatlan üzelmekre adják magukat, és sorra sértik meg az igazságosság elemi törvényeit, azzal az ürüggyel, hogy az ő igazságukat is sérelem érte.

Gyalázatos törvényekre hivatkoztak hitvány gazzetteik fedezésére, s a galádságot és basáskodást szükségszerűségnek nevezték ki.

Láttam, hogyan enyészik el a szerződésekre vetett hit, hogyan semmisülnek meg a legszentebb megállapodások, hogyan omlanak össze a családi törvények. Láttam a szegénységükkel szemtelenül hivalkodó zsugori adósokat, az idők szigorának és a törvények haragjának e méltatlan vám szedőit, amint törlesztést színleltek valódi fizetés helyett, és ledöfték azokat, akik jót tettek velük.

Láttam még náluk is alávalóbbakat, akik jóformán semmiért vásárolták vagy inkább bagóért szerezték a vagyonukat, hogy aztán értéktelen papírokkal szúrják ki az özvegyek és árvák szemét.

Láttam, amint a szívekben hirtelen telhetetlen bírvágy lobban. Láttam, hogyan szőnek egyesek egyetlen szempillantás alatt gyalázatos összeesküvést arra, hogy ne becsületes munkával és tisztességes iparkodással gazdagodjanak meg, hanem az uralkodó, az állam és polgártársaik romlásának árán.

Láttam, amint a tisztos polgár e szerencsétlen időkben másként, mint e szavakkal nem is hajtotta álomra a fejét: ma tönkretettem egy családot, holnap majd egy másikat teszek tönkre.

A másik azt mondta: nosza, útra kelek egy fekete ruhás férfival, akinek tintatartó a kezében, toll a füle mellett, s mindenkit lemészárlók, akinek tartozom.

Ismét egy másik így szólt: úgy látom, rendbe hozom az ügyeimet; igaz, mikor harmadnapja valamilyen követelésemet behajtottam, könnyek közt hagytam egy egész családot, elúszttam két tisztességes lány hozományát, lehetlenné tettem egy fiúcska neveltetését, s az apa belehal a dologba, az anya meg belepusztul fájdalmába; de végtére is csak azt tettem, amit a törvény enged.

Lehet-e nagyobb bűn, mint azé a miniszteré, aki egy egész nemzet erkölcsét rontja meg, a legnemesebb lelkeket is elzülleszt, kioltja magas tisztségek ragyogását, elhomályosítja magát az érényt is, és a legelőkelőbb családokat sem óvja meg az általános megvetéstől?

Mit szól majd az utókor, ha pirulnia kell apái miatt? Mit szól majd az új nemzedék, ha összehasonlítja őseinek vasát azoknak az aranyával, akiknek közvetlenül köszönheti létét? Kétségtelennek tartom, hogy a nemesek kirekesztik soraikból az olyan fogyatékos nemességet, mely szégyent hoz rájuk, s a mostani generációt mindenestül ott hagyják a szörnyű semmiségben, amelybe lezüllött.

Párizsban, Ramadán holdjának 11. napján, 1720-ban.

Földeák Iván: Túlsúlyos ninja, avagy a szalonképtelen macska

Nagyszerű dolog, ha egy politikus elszánt. Ha döntő pillanatokban nem adja fel. Churchill mondta Nagy-Britannia történelmének egyik legnehezebb időszakában: *„...harcolni fogunk Franciaországban, harcolni fogunk a tengereken és óceánokon, harcolni fogunk egyre növekvő bizakodással és erovel a levegőben, megvédjük szigetünket, bármibe kerüljön, harcolni fogunk*

a partokon, harcolni fogunk a leszállópályákon, harcolni fogunk a mez kön és az utcákon, harcolni fogunk a hegyekben; sohasem adjuk meg magunkat...

1940. június 4-ét írtak ekkor. Európa már szinte teljesen Hitler kezében volt és a szigetország egymaga volt kénytelen szembeszállni a náci hadigépezettel. A katasztrofális helyzetben sikerült kimenekíteni a brit hadsereg nagy részét Dunkerque-nél. Franciaország összeomlott. Churchill, aki korántsem volt ninja alkat, küzdött, kitartott és győzött. Lehet, hogy csak legenda, hogy ezt a kijelentést tette „whisky, szivar és semmi sport”. Mégis a világháborús győzelem egyik kovácsa lett. Tegyük hozzá, fiatalkorában azért sportolt.

Roosevelt talán azt sem tudta, mi az, hogy ninja. Egyedüli amerikai elnök volt, akit négyszer választottak meg elnöknek, utoljára már halálos betegen. Élete utolsó éveit, a legnehezebb háborús esztendőket toloszékben töltötte, külön markos legény emelgette és cipelte. Mégis össze tudta kovácsolni a szövetségeseket, együtt tudott működni olyan politikusokkal, akikkel feltehetően sok mindenben nem értett egyet. Egyben igen, a közös érdek megéri a kompromisszumot.

Sztálin sem volt Bruce Lee alkat. A taktikai okokból megkötött megneemtámadási paktumot felrúgva a németek 1941. június 22-én váratlanul megtámadták a Szovjetuniót, melynek hadserege sok okból – tisztogatások, technikai elmaradottság, rossz hadvezetés –, felkészületlen volt. Sztálin napokig nem jelent meg a nyilvánosság előtt, de nem omlott össze. Gyorsan magára talált, és ösztönösen jó stratégiának bizonyult. 1941 telén a németek már távcsővel láthatták a Kreml bástyáit, de fordult a kocka. Négy iszonyatos nehéz év során győzelemre vitte országát. Hatalmas szervezőmunkát végzett, a haza védelmében kérlelhetetlennek bizonyult.

Bacsó Péter remek filmjében *A tanú*ban van egy találóan igaz mondat, illik történelmünk legutóbbi időszakára is. Igaz, egy gyümölcsről szól. A narancsról. A hazairól... „Kicsi, savanyú, de a miénk...”

Igen, nekünk már csak egy kissé túlsúlyos ninja harcos jutott, aki nap mint nap próbálja diadalra vezetni körkörösén támadó csapatainkat. Ami még maradt a honvédségből a sok átszervezés után. Nem Toldi Miklós, aki puszta kézzel elbánik a farkasokkal. Nem Dugovics Títusz, aki magával rántja a mélybe ellenfelét. Igaz, törökkel, évszázados „barátunkkal” nem tenné. Mást ránt mélybe... Kissé homályosítja büszkeségünket, hogy gondos történészek kikutatták, lehet, hogy Tituszunk nem is létezett. Vagy nem ő volt és nem is úgy történt... Vajon mit fedeznek fel a jövő történészei, létezett-e a ninja harcos, aki a XXI. század elején kihívta maga ellen a világot?

Több madzagot a mézbe – a Tizenhárom harcos esztendő után soha rosszabbul nem álltunk. Hátulról másodiknak lenni nem öröm. Fizetni a legdrágább üzemanyagot. Látni, hogyan teljesülnek be József Attila sorai, akit kiköltöztettek a népképviselő épülete elé, hogy átadja a helyet egy szerencsétlen sorsú, nőhódító arisztokrata műlovarnak...

„Sok urunk nem volt rest, se kába,
birtokát óvni ellenünk
s kitántorgott Amerikába
másfél millió emberünk.”

Igaz, manapság nem másfél, „csak” hatszázezer munkaképes, tanult, képzett, szorgalmas magyar él kint, ebből – a KSH adatai szerint 2010, kissé korpulens ninjánk harcának kezdete óta háromszázezer hagyta el az országot.

Az elszántság nem elég. Ha egy közösség tagja vagy, nem az a legjobb megoldás, ha mindenkivel összeveszel. Az okos politikus szövetségeket keres és talál. Nem kellemes Mohamed koporsójaként lebegni a semmiben. Ami megint nem úgy igaz, ahogy tartják. Nem lebeg a nagy vallásalapító porhüvelyét tartalmazó faláda, a földben van ejtve. Ezt még az iszlám tanításaihoz hű Erdogan is tudja, aki a svéd NATO-tagság időszakos lebegtetésével nyert 46 darab F-16-os repülőgépet a kontinens legerősebb hadseregének, a töröknek. Budapestről pedig hazavitte az ajándékba kapott lovat – nem nézte a fogát – és sajnos államfői, diplomáciai tapasztalatait is. Nem lett belőle ninja harcos, maradt európai, politikai tényező. Nekünk meg maradt a még az angol labdarúgó közvetítések szünetében is folyamatosan az agyunkba döngölt hablaty, „Brüsszel, Soros, stb.”

És köztársasági elnök asszonyunk újévi biztatása, mi vagyunk a legelszántabbak, csak sportoljunk, kocogjunk, ússzunk... Akár szemben az árral is... Bár bizonytalan, hogy tudunk-e minden a Balaton átúszására vállalkozó állampolgár mellé két jól úszó kísérőt küldeni. Marad a gyönyörködés hazai ninjánk masculin természetében, buggyos nadrágjában. És férfias magányában az Európai Unió tanácskozásain...

Már harmadik esztendeje édesíti életünket Poci, a fekete szőrű középuzskár. Negyedév elég volt, hogy kitanulja, hogyan használja a ház ajtajára szerelt, orrával nyitható kutyabejáratot és esőben, hóban, rekkenő hőségben vagy akár fagyban kijár, hogy megoldja gondjait, mert egy hűségesebb jószág nem piszkít otthonába. Tudja, mikor kell kimennie. És nem kell szólni neki...

Ugocsa non coronat... A hagyomány szerint Ugocsa vármegye írta ezt a lakonikus választ, mikor a mohácsi csatavesztés után I. Ferdinánd a rendeket 1527. november 3-ára, koronázásra meghívta. Mások szerint 1722-iki országgyűlésen hangzott el a Pragmatica Sanctio, a leányági trónöröklés megszavazásakor. Állítólag egyedül az ugocsai követ szavazott nemmel. Amolyan kipcak konoksággal és meggyőződéssel... Bár akkor még nem vonzotta politikai elitünket a délibábos és kitalált rokonság. Talán csak a közel kétszáz évvel korábban élt Horvát Istvánt, ki még a bibliai neveket is mai nyelvünkől magyarázgatta.

Nem okos dolog egy közösség szekerének a kerekébe, küllői közé örökösen botot dugni. Nyilván a brüsszeli partnereknek is unalmas kezdett lenni a ninja akadékoskodás. Aminek gyakorlati hasznát, pontosabban kárát a támogatások megvonásán, csökkentésén érezzük.

S hogy megszabaduljanak tőle, az egyik felelős vezető azt javasolta rettenthetetlen, de kissé korpulens bozótharcosunknak, hogy kívül tágasabb. S modus vivendi – békés megoldás – szabaduljon meg salakanyagaitól, vagy igyon egy kávé, a dolgokat nélküle is el tudják dönteni. Magyarán kívül tágasabb, nincs rá szükség.

Nem tudom, kinek milyen érzéseket keltett a lelkében ez a korántsem nemes kiebrudaló gesztus, engem a szalonképtelen, nem szobatiszta kismacskák eltávolítására emlékeztetett. És óh, jaj, duci ninja harcosunk mi mást tehetett? Korántsem Bruce Lee karakánységával, inkább, mint megvert, elhízott vitéz kullogott kávézni. Miközben a kontinens létfontosságú ügyeiben született döntés. Nélküle. Pedig a népfenség által kapott megbízatás, hivatali esküje kötelezte volna... És így lett a megvásárolt közmédiában győzelem a durcáskodás, szatócs módi üzletelés, vigéckedés...

Aminek az eredménye összehasonlíthatatlanul szerényebb, erkölcsisége haloványabb, mint a megbízható partnerség adta előnyök...

Ezután mindig így lesz? Követni fogja őt már nem tíz, csak kilenc és fél millió honfitársa? Lemondva az Unió nyújtotta lehetőségekről, a vámmentes kereskedelem, munkavállalás, tanulás áldásairól, a többről nem is szólva. A fejlődésről, amit Szent István királyunk ezer évvel ezelőtt kijelölt számunkra. Nem ninja harcosként, csupán bölcs uralkodóként...

Remélem visszatérünk az általa kijelölt útra. És a jelmez is lekerül az ország első emberéről. Vagy dundi hordozója elkerül helyéről...

Délibáb

Köves István: A költő pillantása

akár az orgyilkos mérgezett tőr vagy
a gleccserhasító jégcsákány hegye
mint magasba lendülő hóhérbárd
élén megcsillanó hajnali napfény
lézersugár, műtétlámpafény cirógatta szike
vízre lecsapó halászó sas sárga karma
futtában fölkapott aranytallér
kilobbanó láng a ravatalozóban
alvadtvéres sikoly a kényyszerű nászágyon
röppenő kő verte szélvédőrepedés
páncélon koppanó robbanófejes lövedék
szakítólevél végén a papírlukasztó pont
Homérosz sorsára alig ügyelve
még ha viharfelhős éjszakában
elveszetten, vakon tapogatódzva is.

Köves István: Innen

Szétnézhetsz megállva,
ez már az a szomorú vizes sík,
lehet biccenteni, de nem remélni.

Gondolódik bennem sok bolond dolog,
nem old kékítőt a költő anyja,
ha értik, mire gondolok, mert

itt már semminek sincs bokra,
száz év múltán sem kél remény,
esetleg kőkemény költemény:

Ahogy a felhő megy az égen,
sok évvel ezelőtt, ifjonti hévvel
csillagot írt rá a költő régen,

de ma a semmi ágán nem ül semmi,
az ágak, mint elszenesedett ujjacskák,
ha bármi ülne is rá, csak azért, mert

innen már nincs hova menni.

Köves István: Éjféli tercek

Lement a vers gondolta ez éppen neki való idő

letérvkövezett múlt letérvkövezett jövő

körül néz mit lehetne ma és hogyan

nagyobb baj botrány nélkül esetleg
nem megbámulva senki jászolelhagyót csak
úgy enjambementtel ment el levegőzni egyet

nagyot míg a többi jól nevelt akinek
harminc ezüstenél többre sose telt otthon

kavargatja a fölhabzó forró lencselevest

Csak a nemzeti dohánybolt ajtaja hívogatta
celofánfényvel belépett hát s válogatott
maga még dohányzik kedves? miért?

kérdezte a kacér bolti özvegyasszony
csak ritkán mentegetődzött zavartan
a vers néha nagyon hiányzik tudja

mint lefagyott lábujjba a viszketés
a mozdulat előjön a megszokás
nagy úr ám, nagyobb a félelemnél

Eddig felhúzott térdrel oldalt feküdt
manapság inkább hanyatt akár a máglyán
ne legyen vita jobbra vagy balra fordul

még van néhány óra az évből még
menetelnek idefele a holtak kéklő ajakkal
merev léptekkel méri a vers a járdát

lábizmai rugóznak lazulnak-feszülnek
mint hídfeszítő acélsodronyok
de nem nagyon akar masírozni ütemre

Azt inkább hagyná a nemzetmentés
bokacsattogató menetdalosoknak
indulat indulós vonulásuk nyomán

fénylenek a füstölgő csatornafedelek
ebben a bomlott fűzőjú bakancsos országban
újra diplomás hajléktalanoktól és

elhasznált lányaiktól szaglik a város hol
félholt bamba zombik ténferegnek a téren s
eldobott tűhegyek fénylenek a bokrok alatt

A Himnusz után elhallgatott a város katatón
tétován szitálni kezdett fenyőillatú hópor
elsápadtak a fényfüzerek az oszlopokon

aggódni kezdett a vers magában az utcán
visszafordult föltámadt a szél is sziszegve
hazafelé indult kabátját mellén összefogva

köhög röhög itt mindenki a kutya is kovidos
talán mégis keresnek valahol gondolta remélte
helye betűre még megvan a tartalomjegyzékben

Jahoda Sándor: Párhuzamos szilveszter

Játék-rakéták,
játék-robbanás: mellet-
tünk – *igaziak*.

Ady Endre: Enyhe, új évi átok

Hogy ragya verjen, marjon mindenütt,
Hogy jöjjön a döghullák varja
Mindenkire, aki vén, savanyú
Akaratát most piszkosan akarja
Lelkünkön és a szennyes Hunnián.

Hogy tébolyodva lelje meg eszét,
Hogy lásson egy rövidke órát,
Melyben halkulnak a gondolatok,
De hozzák már a vétkek megszabóját:
Fráter, gyermekeidben bűnhődöl.

Kilángol ez a sokszor lecsöpült
Ország: vegyes, vad bánatával
És hogyha volna Isten, számító,
Ki kicsiny bosszút állani nem átal,

Latrainkra tűzzel lesujtana.

Hogy fussanak rá minden nyavalyák,
Hogy a törés jó kedvvel törje,
Akarásunkat durván az, aki
Bánatokig és átkokig gyötörte:
Ez a gazember még lakolni fog.

Ady Endre: Régi énekek ekhója

Ne kötődj velem, Sátán, ne kötődj,
Fáj még a seb és nem hegged hamar,
Hát igenis, igenis, igenis,
Azért éltem tragikusan, bután,
Mert a sorsom magyar.

Lám, miért kergetted el mosolyom,
E szépen betanultat,
Hát igenis, igenis, igenis,
Most már megint ezerszer átkozom
A multat, a multat.

És bánom is én, bánom is én,
Hogy sírni újra merek
S hogy kitört ősi barbárságom,
Megvasaltságom kinevetik
A vasalt emberek.

Rejtegettem magamban, mint Halál
Csúnya, gyáva gondolatát,
Utálatos mentséget
S mint erdő a csenevész,
Legutolsó vadát.

De most szökell belőlem
Fekete Égig futva:
Hát igenis, igenis, igenis,
Életem magyar átkok

Fröccsölő szégyen-kútja.

Ne kötődj velem, Sátán, ne kötődj,
Láng-villád mindent fölkapar,
Hát igenis, igenis, igenis,
Csúf és borus csak az az életemben,
Ami magyar.

Lukáts János: Az érminszenti gesztenyefa

Nagykárolyból már kifelé jöttünk, amikor Króni megkérdezte:

– És merre van Érmindszent?

A járókelők a fejüket csóválták:

– Olyan itt nincs.

Viola okosabban kérdezett:

– Ahol Ady Endre...

– Vagy úgy, Ady Endre, az van! – mutatták, erre meg arra: – Negyedóra kocsival. Ady Endre, magyarul Adyfalva.

Döcögtünk át a lapos rónaságon. Decemberi köd ült mindenben, némaság.

– Szóval, mi a neve? – kérdezte az egyik óvatos útitárs.

– Ötvenhétig Érmindszent volt, azóta Ady Endre.

– Így szerették Ady Endrét? – töprengett Króni. – Talán mint a régi magyar világ ostorozóját? – A falu mintha a síkság tenyerén lapult volna. Mellékút végén zsákfalv.

Begurultunk a faluba, el a templom előtt, embernek nyoma se volt Érmindszenten, de még kutya se vakkantott ránk. Az útkanyarban szemben állt egy nagyobbacska telek. Egy náddal szegett, régi ház, meg egy téglából rakott „módos porta”. Tábla mutatta, a régebbi a szülőház, kerámia mellszobor a homlokzatán, a jellegzetes Ady-fej oldalra tekint. A fal vályog, sok a mész rajta, hogy tartson. Egy ilyen háznak már régen össze kellett volna dőlnie, százötven éves is lehet. Mert, hát ha a ház nem Adyéké, ha nem az utókor kegyelete őrzi, lerogy, vissza „a földbe, amelyből vétetett”.

Az ajtó zárva, írás nincs, gondnok nincs. Zörgetünk, hallózunk, néma csend a válasz, kórusban kiáltozunk, már szinte üvöltünk, restelljük magunkat, hogy felverjük egy alvó partiumi kis falu csendjét. Króni betaszítja a kaput, a kapu vonakodva enged. Hosszúkás, ápolt kert,

középen Ady-szobor, köszálon, ez a hivatalos koszorúzó helye, nem a választottaké. A kerítés mellett gémeskút, igazi, ágassal, meggörbült rúddal, a kút mélyén víztükör. Az ágas bizony korhad, az alját betonba fogták, hogy el ne dőljön. „Gémeskút, malomalja, fokos...” – mormolja Króni, és megsimítja a hajdankor itt maradt szomjoltóját.

Beszerénykedünk a kertbe, az évfordulókra nyilván levágják a füvet, megnyírják a sövényt. Diófa, gesztenyefa. A ház két végén két kicsi ablak, az oldalán is kettő, a konyhaajtó alacsony. Benézünk, végiglátni a ház belsején, igényes bútorzat, faragott szekrény, terített asztal, könyvespolcok. Ilyen ház ezer is épült a Kárpát-medencében, ahol magyarok éltek-laktak, legtöbbjük idővel a földbe süppedt, helyükre újak kerültek.

Az oldalfalon tábla, felül román, alatta magyar szöveg, kétnyelvű. A versidézet is kétnyelvű: „Mikor fogunk már összefogni? / Mikor mondunk már egy nagyot / Mi, elnyomottak, összetörtek, / Magyarok és nem-magyarok?” A táblát 1957-ben állították, amikor az „összefogás” helyett az „összefogdosás” ideje volt, és amikor a magyarok és nem-magyarok kapcsolata sem úgy alakult, ahogy azt a költő elképzelte.

A kertben, a ház körül mintha megjelent volna a fiú, a barna szemű gyerek, a makrancos kamasz. Anyja szemefénye, akit „Édesnek” szólított (sőt „ídesnek”, ahogy a szót arra, Szilágyban, Biharban ejtették): – „Csak azért volt ő olyan szép, / Hogy ő engem megteremjen” – szólt a gyermeki szeretet szép szava. Aztán keserű lesz a folytatás: „Bizarr kontyán ült az átok, / Én kergettem a vénségbe”. Mindkét szülő túlélte elsőszülött fiát, Ady sose láthatta édesanyját öregnek, legfeljebb aggódónak.

A nyughatatlan fiú a világba szökött, Váradra, Párizsba, Szent Mihály útjára, a Gare de l'Est-en át vissza Budapestre, anyja mindannyiszor reszketve várta megtértét. Miközben ilyen sorok érkeztek tőle: „Vagyok tékozló és eretnek, / de ott engem szánnak, szeretnek. / Engem az én falum vár.” Lehet egy anyának ennél nagyobb gyönyörűsége? Idővel Ady a feleségét is elvitte Mindszentre, a hármukat megőrző fénykép a jövő ígéretét hordozza, pedig akkor már nem sok volt hátra a költőnek.

A kisebbik fiú ellenben maga volt a megbízhatóság, tanfelügyelő lett Debrecenben, bátyjáról könyvet írt, megtette a magáét.

Egymásnak mondjuk a verseket, ki melyiket tudja, gyakran csak félsorokra emlékszünk, jelzős szerkezetekre. Ez is Ady? – csodálkozunk magunk örömére. Sok verset írt a szülői házról. Még többet a rettentő távolságról, amely az apró falut a nyüzsgő világvárostól elválasztotta.

Apjaura, Ady Lőrinc szívós partiumi kishemes volt, „nyakas, magyar kálvinista”, a fia az ő vonásait örökölte. „Diósadi” állt a név előtt, mögötte ezer évet sejtettek-vallottak a viselői, honfoglalókat, avarokat. A fiát szerette, a költészetét inkább nevette, „A ti költőtök!” – mondta, ha dicsérték Endrét. Lajosban bízott, abból ember lesz. Ady Lőrinc 1907-ben felépítette a telek túloldalán a „módos portát”. Keze munkája – büszkesége tárgya lett.

A fiú keserű szóval robbant ki néha: „Ez itt falu, az én falum, / Innen jövök és ide térek, / Mindszentnek hívják hasztalan, / Mert minden gonosz rajta van, / S itt, jaj, átkos, fojtó az élet!” A vergődés sorai ezek, a szemrehányásai. És hányszor sóhajtott az „áldott, falusi köd” után.

Végigjárjuk a kertet, a nádfedelestől a módosig, belesünk a zárt ablakon, most magunk vagyunk vendégek az Ady-portán. 1921-ben került a házra (az új házra) a másik tábla, sárga, szép

márvány, sűrűn teleírva. Adyval és a „balvégzettel”, amelyet Ady megérezett, és amelyet látnoki erővel el is nyögött, el is kiáltott... Kerülgetjük a módos portát, csinos, cseréptető, máig vonzó építmény. De Ady ide már csak mint vendég tért haza, bizonyosan.

A kertközépen Króni egyszerre megtorpan, szétnéz a négy égtáj felé:

– Van itt valahol egy „nagy, álmos, furcsa árok...”

– Az Ér!

– „Pocsolyás víz, sás, káka lakják ...”

– Így igaz! Ott jöttünk el, keresztül rajta, az úton.

Króni meghökken:

– Hát az Ér nem itt folyik, a kerten át?

– De nem ám, ő a nevét adta a falunak. Viszont „Kraszna, Szamos, Tisza, Duna / Óceánig hordják a habját!”

– Hát azt tudod-e - vegyél elő térképet! – , hogy az Ér soha nem ömlött bele a Krasznába, se a Szamosba, hanem a Berettyóba folyik, arra délnyugat felé?

– És az óceán?

– Az óceánba a Berettyó is elküldi a maga habját.

Már indulni készülünk, alkonyra fordul a decemberi délután. Króni még int, hogy várjanak. A kert mélye felé lépked, távolabbra a házaktól, a kaputól, Viola tétován követi. Króni széjjelnéz, mintha a földön keresne valamit, miközben halkán mormol: „Édes apám, talán elférünk”. / Ő hosszúkat lép s némán számol, / Én a nyomában. / Sírkert kell a családnak: mérünk.”

Viola hallgat, ritkán mondott vers ez. De hát a mindszeinti kert ilyesmire is való.

Szótlatlanul indulunk a kapu felé, a kerítés belső oldalán diófa meg egy gesztenye. Kezünk a kerítésen, mennénk már, mégis maradunk. Pedig egy dió legalább elkelne a „Diósadiaktól” – mondjuk egymásnak. De már mind széthordták a tisztelgő látogatók. Viola lehajol, és a kertkapu belső oldaláról felemel egy gesztenyét. Kemény, kerekded, fényes gesztenye, Króninak nyújtja:

– A párja évek óta az ágyunk fölött van, az Ady-kötet előtt. Tedd ezt mellé!

Jahoda Sándor: Vénusz áthaladása

Áginak és Lacinak

A tenger sima volt. Épp olyan sima, mint az a tükör, amely előtt Cook kapitány borotválkozott viczorogva, a kabinjában. Bosszús volt? Hát persze, hogy bosszús volt! Két napja ugyanis teljes szélcsend uralkodott a tengeren, miközben ott volt, ott pompázott zölden, csábítón a hőn áhított, legendás *Tabiti* szigete, néhány mérföldnyire a veszteglő *Endeavour*-tól. Érthető hát, hogy összevissza szabdalta magát. Mintha ellenséget látna. Már patakokban folyt a vére, mikor végzett vele – a borotválkozással. Mikor megtörölte az arcát, nem ismert magára. Sőt, nem ismert se Istent, se embert. Tapasz-csíkokkal úgy-ahogy beragasztotta az arcát, magára vette kapitányi kabátját, föltette parókáját, majd kinyitotta a kabinajtót és kiüvöltött:

– Azonnal hívják le a kabinomba Gore hadnagy urat!

– Igenis, kapitány úr! – rikkantott a tisztiszolgája és felsietett a tatra.

A kapitány közben fel-alá járkált, magában morogva, mint egy rabul ejtett nagymacska.

Hamarosan sebes léptek közeledtek, és kopogtak.

– Jöjjön be, hadnagy úr!

– Kap... – szólt a hadnagy, majd a szája elé kapva a kezét, elhallgatott és kimeredt szemmel bámulta a kapitányt.

– Mit bámul? Nem látott még világhírű felfedezőt? Teringettét neki! – förmedt rá a kapitány.

A fiatal, magas hadnagy lehajtott fejjel, csak hallgatott.

– Nos? Mi a véleménye?

– A... azt hittem, egy potyautas kalózkapitányt látok, uram – nyögte ki a hadnagy.

– Eh, mit! A *szélcsendrol* beszélek, a szélcsendről, *miszter* Gore!

A hadnagy kihúzta magát.

– Még ö... van... de a sziget lányai közelednek, nemsokára a hajóhoz érnek. *Rendkívül* szépek, uram!

– Tudomásom szerint ön Wallis kapitány parancsnoksága alatt, a *Dolphin* nel járt már a szigeten. Tán a nyelvüket is érti?

– Igen, uram, ez két éve volt. Értem a nyelvüket, beszélni is tudok velük, majdnem folyékonyan.

– Tehát ért a nyelvükön. Helyes, helyes!

– Fogadja a... hölgyeket, uram? Mert akkor fölmehetnénk és...

A kapitány bólintott és intett a hadnagynak, hogy kövesse. Fölmentek a fedélzetre.

Odafent sosem látott lelkesedéssel találkoztak. A legénység eufórikusan, egyszerre végezte ki a maga feladatát, miközben daloláztak-kurjongattak a közeledő lányseregére. A nimfák félmeztelenek voltak, vidámak és gyönyörűek. Láttukra, még Cook kapitány is kénytelen volt megnyalni a szájaszélét. „Affene, de csinoskák!” – mormogta magában, mire a mellette lévő Gore hadnagy nem tudta elfojtani cinkos mosolygását. A kapitány utasította a tisztjét, hogy a többi tisztnek és a legénységnek szóljon, hogy álljanak meg és figyeljenek, mert beszélni fog.

Meglepetten nézték a kapitányt.

– Fiúk, jól vigyázzatok, most Anglia becsülete forog kockán! – mondta a kapitány. – Ehhez tartásotok magatokat a következőkben, hogyha netán...

De nem tudta folytatni. Mert a lányok máris kúsztak-csimpaszkodtak fel a hajóra. Az **összes**...

Egy perc alatt minden nő a hajón volt – a hajón lévő férfiak legnagyobb ámulatára és csodálatára. Utolsónak egy meglehetősen kövér, fiatalságának vonzóerejét már régen elvesztett nő maradt. Őt négy matróz emelte fel nagy nehezen a hajóra. Rajta volt egyedül egész testét fedő ruházat. Gore hadnagy rögtön megismerte.

– Uram – szólt ünnepélyesen a kapitánynak –, ő itt Oberea királynő!

A meglepett kapitány meghajolt a királynő előtt, aki azóta, hogy meglátta, csábos-buja pillantásokat nyilazgatott a szemébe. A királynő mondott valamit Gore hadnagynak, miközben a kapitányt majd fölfalta a tekintetével.

– Ö... uram... ne haragudjon, hogy... szóval, hogy... azt mondta, mondjam meg önnek, hogy... tetszik neki a kapitány képe... bocsásson meg, de ő kérte, hogy ezt mondjam meg önnek!

– Izé... mondja meg Obei... ri... rá... ró... vagyis közölje vele udvariasan, hogy nekem már van feleségem és gyermekeim is, úgyhogy...

– Ó... ö... az őt nem érdekli... itt náluk nincs ilyesmi... hm... szóval ilyesmire errefelé nem sokat adnak...

– Mondja meg Ob... a királynőnek, hogy most ugyan április 12-e van, de június elején, jelenlegi számítások szerint, ha minden jól megy, június 3-án meg tudjuk figyelni a Vénusz áthaladását a Nap előtt, és így ki tudjuk számítani a Nap–Föld távolságot, amely a tudomány...

Nem tudta befejezni, mert Oberea királynő áthaladt a hajón... egyenesen a kétségbeesett arcú és szoborrá dermedt Cook kapitány felé...

... sajnos nem tudhatjuk meg mi történt ezt követően, mert a hajón lévők közül – valami okból kifolyólag – **senki** sem készített feljegyzéseket erről az esetről, illetve a nap további részéről.

Annyit viszont tudunk, hogy másnap dél körül jó szél kerekedett; sikerült ideális horgonyzóhelyet találni a hajónak, és egy gyönyörű, védett öbölben, ki tudtak kötni.

Rövid idő múlva, csónakokkal egy nagyobb küldöttség indult a szigetre, Cook kapitány vezérletével. Jókora ládákat vittek magukkal, bennük ajándékok a királynőnek, a királyi családnak, valamint csereeszközöket a szigetlakók számára.

Partra érve aztán mindkét fél megadta a módját az egymás iránti tiszteletnek és kölcsönös nagybecsülésnek – valósággal ceremóniás ünnepséget volt szerencséjük látni a báméskodó és gyerekesen kuncogó bennszülötteknek. Egyik részről: rézfúvósfanfár üstdobpergéssel; rendezett sorokban, fegyelmezetten masírozó vöröskabátos katonák, míg a másik részről: szinte teljesen meztelen, ragyogó arcú leányok felettébb buja tánca...

Oberea királynő boldog volt és elégedetten ült egy magaslaton, csábosan nézve mindvégig a

kapitányt, aki zavarában lesütötte a szemét, és akinek csipkés-bodros-hófehér nyakravalója sem tudta egészen elrejteti az előző napon megesett szenvedélyes szívásnyomokat – mintha csak a Vénusz áthaladásának irányát mutatta volna a szemlélők számára.

Közben a kapitány parancsot adott, hogy tegyék a királynő elé a nehéz ládákat és nyissák ki előtte. Oberea királynő elragadtatva csapta össze a tenyereit ennyi halom kincs láttán. A bennszülöttek sikoltoztak a gyönyörűségtől. Tükrök, balták, üveggyöngyök, bizsunyakékek, bizsufülbevalók, színes szalagok, vasszögek, és még megannyi felbecsülhetetlen kincs, *mázsaszám!* A bennszülöttek teljesen odavoltak. Visítózva ölelgették-puszilgatták egymást – míg a kapitány, valamint a katonák és a tengerészek szerényen mosolyogtak. Mintha csak azt mondták volna: Ugyan, kérem! E kincstömeg semmiség – hódolatunk és tiszteletünk csekély kis jelképei csupán. Minek ebből akkora hűhót csinálni!

Oberea királynő, miután kellően kigyönyörködte magát, fenséges mozdulattal leintette a tömeget és ünnepi szónoklatba kezdett. Gore hadnagy folyamatosan, a kapitány felé fordulva, fordított:

– A... azt mondja, végtelenül... elégedett az ajándékokkal, és nem várta, hogy tegnap... amikor odaajándékozta magát... a testét... a kapitány úrnak... nem gondolta volna... hogy... szóval... khm... azt mondja, szívesen az ágyasa lesz a kapitány úrnak... az idő alatt, míg az ő szigetén tartózkodik... mert bevallja... hogy... izé... ő... felettébb elégedett volt a kapitány tegnapi... khm... szóval... a teljesítményével...

A bennszülöttek ujjongtak. A katonák és tengerészek leesett állal hallgatták a beszédet. Oberea királynő mindeközben végig a kapitányt fixírozta, csábos mosollyal. A kapitány teljesen leblokkolt a hallottaktól, egy teljes percig szóhoz sem jutott. Aztán nagy nehezen Gore hadnagyhoz fordult:

– Hö...ö... kérem közölje a királynővel, hogy... amint azt tegnapi nap folyamán is tudtára adtam: boldog házasságban élek a feleségemmel, és családapaként is vissza kell utasítanom... ö... az ajánlatát... ugyanis...

Oberea királynő, miután meghallgatta a Gore hadnagy által tolmácsolt szavakat, kissé elbiggyesztette az ajkát. És nemsokára Gore hadnagyra vetette csábos mosolyát... Aki erre rögtön karjaiba kapta előző nap megismert szeretőjét és kézen fogva a kunyhók felé rohantak...

... sajnos megint csak hiányoznak a hiteles források, erre a napra vonatkozóan is. Csak holmi homályos legendák, mítoszok utalnak csupán a lefolyt cselekményekre. Nem tudjuk a teljes igazságot. Valószínűleg sohasem fogjuk megtudni. Annyit tudunk mindösszesen, hogy június 3-án sikeresen meg tudták figyelni a Vénusz áthaladását, és a megfelelő adatok meg jegyzetek is fennmaradtak, ami a tudomány szempontjából hatalmas előretörés volt.

Ám történt azért más is. A naplók szerint egy jó ideig – *több, mint kilenc hónapig!* – nem tudták felhúzni a horgonyt, és terv szerint feltérképezni a Csendes-óceán teljes szigetvilágát, ugyanis, mint a kapitány fogalmazott: „1769. július 1. A tiszt urakkal megbeszéltük, hogy érdemes lenne még egy ideig tanulmányozni a sziget bennszülötteit, különösképpen a fiatal nőket, és beható vizsgálat céljából antropológiai, etnográfiai, művészeti és kulturális értelemben, valamint

biológiai és fizikai kutatásokat vizsgálatokat végezni – a tudományos megismerés okán. Ezekkel teljes mértékben egyetértettünk a tiszt urakkal, és úgy érzékeltük, hogy a legénység és a katonaság részéről sem volt tapasztalható semminemű ellenérzés vagy ellenkezés. (...) 1770. január 3. A vizsgálatok még tartanak, de már sokkal több kézzel fogható eredményünk van, mint azt előre láthattuk volna. A nők szinte *mindegyikének* jelentékenyen megnőtt a hasfelülete. Nem vagyok orvos ugyan, de szerény véleményem szerint állapotosok és... (...) 1770. február 20.

Holtfáradtak vagyunk...”

... a naplót *eddig* írta James Cook kapitány. A többi már – Történelem.

Móra Ferenc: Felhőországban

Felhőországban egyszer jártam életemben. Akkor, mikor életemben először láttam haragosnak szülémet. Az pedig akkor volt, mikor azt kérdezte tőlem:

– Ki törte el a nagyapó poharát?

Kicsike voltam még, nem tudtam, hogy ha hibát tesz az ember, be is kell vallani, az annak a rendje. Lesütött fejjel vontam vállat.

– Tudom is én. Csak úgy eltörődött a pohár.

Szülém szomorúan nézett rám, s bánatosan beszélt inkább, mint haragosan:

– Jól van, fiam, nem vallatlak én tovább, ne félj. Gyáva is vagy, dacos is vagy: nem vagy az én fiam.

Azzal betette maga után az ajtót, engem pedig most már egészen elfutott a pulykaméreg.

– Azért se én törtem el a poharat! – toppantottam dühösen, s kifutottam búsulni a kertbe. Végighevertem a deszkapadon, s fölnéztem az égre, ahol lomhán úszkáltak a csodálatos alakú felhők. Volt köztük egész olyan is, mint egy kiscsikó. Karcsú dereka, formás kis feje, ezüstsörénye.

„Hej, ha én erre rápattanhatnék – gondoltam magamban –, meg se állnék, míg a kéményünk füstje látszik. Tudom, majd sírna akkor utánam szülém.” Ahogy így tűnődtem, egyszerre csak vidám nyerítést hallok a hátam mögött.

– Mit parancsolsz, lelkem kis gazdám? Repüljek-e vagy szálljak? Keletnek-e vagy nyugatnak? Úgy-e, mint az ólommadár, vagy úgy, mint a haragos szélvész?

Hátranézek: hát, uramfia, ott toporzékol a felhőcsikó. Karcsú dereka, formás kis feje,

ezüstsörénye. Ki se csodálkozhattam még magam rajta, már akkor ott ültem az arannyal futtatott nyeregben. Be se fordulhattam a konyhára útravalóért: mire eszembe jutott, akkorra fent lebegtünk a felhők csodavilágában. Ahogy letekintettem, akkorának tetszett az egész föld, mint egy szilvásgombóc. Bezzeg elpityeredtem most, hogy a házunkat nem találtam meg rajta.

– Ne gondolj most avval – nyerített a felhőcsikó –, nézd meg inkább ezt a tündérpalotát.

Láttam én azt már a földről is sokszor, de sose gondoltam, hogy ilyen szép. Csupa kristály a küszöbe, csillog-villog a fala, mint a szivárvány, tündöklük, ragyog az aranyos teteje.

– Forduljunk be, táltos lovam, ebbe a mesebeli tündérpalotába! Hátha megkínálnak a tündérek egy kis marcipánnal.

Hát mire ezt kimondtam, híre-hamva se volt a palotának. Elfújta a szél, mint a pelyhet, hanem hozott helyette egész nyáját. Bodor bundájú, hófehér báránycsapatok hosszú sorokban legelgettek az égi mezőkön.

– Ejnye, de szeretném őket megsimogatni! – nyújtottam ki a kezem.

Erre egyszerre szanaszét riadtak a báránycsapatok. Szétfoszlottak, mint a füst, elszálltak, mint a pára.

– Jobban szeretem az olyan báránycsapatokat, amelyenek mifelénk ugráncsognak a gyepen – mondtam elszomorodva.

– Sebaj, kis gazdám – vigasztalt a felhőcsikó –, kapaszkodj inkább ennek a nyulacskaának a fülébe, amelyik itt hányja előtűnk a cigánykereket.

Hát abba lehetett volna, mert a nagy hamvas nyúlak akkora füle volt, mint a malomvitorla. De ahogy utánakaptam, úgy eltűnt egy fának a koronájában, hogy pápaszemmel se lehetett volna megtalálni.

– Ejnye – csodálkoztam el –, minálunk nem szoktak a nyulak fára mászni.

– Hja, gazdikám, azok nem is felhőnyulak ám! Hát ilyen fák vannak-e tifelétek, mint ez a felhőfa?

Bizony olyanok nincsenek, mert ez akkora fa volt, hogy a koronája beborította a fél eget. S az volt benne a legcsodálatosabb, hogy a tömérdek dereka is egyre hajladozott, pedig szél se fűjt. Gyémántalmák csillogtak-villogtak az ágain, s úgy csörömpöltek, mint a jégeső.

– De már ebből viszünk szülemnek egy össze-maréknyit – kapaszkodtam feléje. De csak a semmibe markoltam bele. Eltűnt a fa, mintha ott se lett volna.

No, meg is eredt már a könnyem.

– Nagyon nem szeretem ország ez a felhőország, lovacskaám. Semminek sincs percnyi megállása, még az ennivaló is elszalad az ember szája elől.

– No, megállj, mutatok én neked olyant is, ami nem szalad el – toppantott a felhőcsikó, s hipp-hopp, egyszerre csak egy rettenetes oroszlán tátotta ránk a száját. Fakó sörényét, ahogy fölborzolta, reszkettem, mint a kocsonya, hát még mikor elbődült a szörnyű vadállat:

– Ki törte el a nagyapó poharát?!

Még a felhőcsikó is megijedt ettől az üvöltéstől. Nagyot ugrott, s úgy ledobott magáról, hogy

meg se álltam, míg a pad alá nem estem.

Hirtelen kinyitottam a szemem, és fölnéztem az égre. Nem volt ott se felhőoroszlán, se felhőcsikó, a sima kék égen derülten nevetett a nap. „Álom volt az egész – gondoltam magamban. – Az ám – tűnődtem –, de hát akkor mitől sajog úgy a vállam?”

Az lett biz annak a vége, hogy szépen levergettem a ruhámról a port, s akármilyen csúfolódva nevettek a galambok a dúcban, alázatosan sompolyogtam be a tornácra.

– Szülém, én törtem el a nagyapó poharát.

Mire egy nagy karaj mézes kenyérral megint visszamentem a kertbe, akkorára újra ott lebegett az égen egy csikó formájú felhő. De biz én azóta se kívántam felhőparipán nyargalódn.

Ádám Tamás: Nagyapa pincéje

Nagyapa kemény agyagdombot gyalult,
hogy valaha legyen tornácos háza,
gyakran meghúzta a demizsont vadúl,
este fáradtan indult a kocsmába.

Innentől másképp nézett a portára,
fájós, keserű dalokat énekelt,
sámlin ülve fonogatta kosarát,
másra sem gondolt, csak hosszú pincére.

Az agyagdomb bús hátán szőlő termett,
gyomrában tompa csákány kutakodott,
a sárgapikkelyes fal szinte vedlett,
az öreg tölgyfahordókat halmozott.

Othello, Noah együtt sápadt-vörös,
nagyapa a temetőbe költözött.

Ádám Tamás: Advent idején

Majának

Mély hangon nyögnek az ijedt fenyők
a régi soron, roppan derekuk.
Valami szítál, havat is mondtak,
az utolsó gyertyát elfújja az éles szél,
egymásba kapaszkodunk.

Halcsontokban akad meg a passzírozó,
szünetjeleket sugároz a laposra nyomott
tévé, nyakad ívéig ér az irányfény,
innen már érezzük a sejtelmes utat,
nem marad el a titkos ágyjelenet.

Alap nélkül építész mézeskalács házat,
szerelemtől olvadnak az ereszről csüngő
fehér jégcsapok. Mint a mesében.
Ünnepkor felértékelődnek az ingujjra
vetkőzött hősök hétköznapijai.

Erősít a szünni nem akaró várakozás.
A helyszíni szemle után megnyugodsz,
nincs fölösleges szalmaszál a jászolban.
Együtt maradunk, megnyújtjuk az éjszakát.

Ballai László: Barátom, Ádám

Amikor a Fiumei útra költöztem, már épült az újabb *Cinema City*, az egykori Ügető helyén. Mindenekelőtt a mi tevékenységünknek köszönhető e fejlődés, akik megcsináltuk a rendszerváltást a mozikban. *Mutly screen cinema*, azaz sok természetes filmszínház: ez a jövő. Hol vannak már a régi csőmozik, ahol a ketyegős mozigépen többször is tekercest kellett cserélni egy film alatt? A régi kollégák egy része azzal viccelődik, hogy a modern kor fizető-fogyasztóautomatáiba már csak

fényeffektusoktól kísértén lehet betáplálni a pattogatott kukoricát és a Coca-Colát.

Hol vagyunk már az igazi Cine Cittától, ahol Antonioni, de Sica és Fellini növekedtek fel? – róják fel a komolyabb kritikusok. A fekete-fehér filmtől, ahol egy képváltás után velünk szembeszáguldó platós motorkerékpár fenyeget bennünket, vezetőjének szemében állatias aljasság lobog, ugyanúgy átgázolna rajtunk, mint azon a leányzón, akit megerőszakolt, tehette, mert kifizette az érte járó pénzt a családjának, és ez az ember még meg fog ölni valakit, akihez nem tudott felnőni, mert szellemesebbnek bizonyult nála. Száguld a motor, festett díszletek között, amelyek esetlegessége fel sem tűnik, mert tekintetünket megigézi a sötétben lobogó szempár, az ösztönök tüze, a színészi játék. Még a leghátsó sorba jegyet vevő szerelmespárokat is megigézte, amikor felnéztek a csókok közül.

Ezt manapság filmdrámának nevezik, néhányan fogékonyak ugyan az ilyen szomorú történetre, de a tömegeket nem ragadja meg – magyarázzák a producer-rendezők. Ráadásul ma már tökéletes a stúdiómunka, nem festett drapériák imbolyognak a háttérben, a néző észre sem veszi, ha esetleg nem szabadban vették fel a kültéri jelenetet, kitűnőek az effektusok, amelyek átvették a feszültségteremtés szerepét a színészekről, akik azért persze léteznek még, mint (emelkedő rangsorrendben) celebek, sztárok vagy megasztárok. Az eladásra helyeződött át a hangsúly, valódi Chaplin-ek helyett nem létező hadseregek tábornokaira van igény.

Mindenesetre a mozicsinálásból jól meg lehet élni, és nem csak a sztároknak. Én, mint trükkmester sem panaszkodom. És nem olyan trükkökkel, mint azt a régi kollégák mesélik, hogy az ismerősük, a nyolcvanas években kétezer forintért adott bérbe, mondjuk, egy Napóleon konyakosüveget a filmgyárnak, és abból visszaosztott ezret. Ma már a producer-rendezőinknek köszönhetően a stábot is rendszeresen megfizetik, de olyan szakma ez, mint a kávéházi muzsikúsé, nincs hétvége, és addig megy a műsor, amíg a rendező óhajtja. Gyakran hajnalban vetődik haza az ember. Szóval, amikor beköltöztem a Fiumei úti lakásba, még nem látszott a plaza, a környéknek az kölcsönzött némi izgalmat, amikor a felüljárón átdübörgő teherautók megremegtették az elaggott házakat. A mi L alakú épületünk főlépcsőjét lebombázhatták a világháborúban, mert az emeletre az udvar sarkából szolgáló, cselédjáratnak tűnő, szűk csigalépcsőn lehet feljutni, bútorcipelés közben minden lépésnél fordulni kell, és hol a falnak, hol a korlátnak horzsolódik neki a kéz. Szűk konyhám a személyzeti traktushoz tartozhatott, mennyezetén fregoli csigája, a párja a leválasztás során a szomszéd lakásba került. Valamikor egy sírköves építette az egész házat, magyarázta a legöregebb lakó, alul helyezkedtek el a műhelyek, felül, a saroklakásban rezideált az úr, a gangról nyíló szobakonyhákban pedig a munkások laktak.

A bútorok zöme a kollégák segítségével felkerült egy hétvégén, a két hatalmas szoba mégis szinte üresnek tűnt, mint reflektorokból áradt be a fény az ablakokon át, vagy mint a mozivetítő lencséből a fehér vászonra, mielőtt elindulna a film. Maga a költözés, akár a végtelenített szalag, nem akart véget érni. Egyedül cipelem fel a centrifugát, minden lépcsőfokba belerúgtam a cipőm hegyével, nehogy visszabilenjek, végre az előtérben lerogytam terhемmel. Mintha valaki figyelne. Valóban, homlokát a szomszéd bejárati ajtó üvegének tapasztva nézett egy hullámos feketehajú kamasz legény.

- Szia – biccentettem felé. – Én vagyok az új szomszéd.
- Szia. Az mi?
- Centrifuga.

Felvonta sűrű szemöldökét, mint valami különös dolog hallatán.

– Miért?

– Kicsavarni a ruhát.

– Gyere mán be, mit nézgelődsz ottan? – szólalt meg egy rekedtes női hang. – Ja, jó napot kívánok. Mindig itt lóg az előszobában. Ne zavard az urat, Ádám.

– Nem zavar, asszonyom, jól elbeszélgettünk – azzal bemutatkoztam.

A nem létező hadsereg tábornoka szükséges gondossággal gyakorolja a beszédét kísérő gesztusokat és pózokat a tükör előtt. Szemöldök magasra, most felszegni az állat, tartani három másodpercig – illetve a taps végéig. Ne hirtelen essen vissza a fej, hanem méltóságteljesen ereszkedjen, bólintva mintegy, a homlok ráncolódik. A jobb kar felemelkedhet, a mutatóujj figyelmeztetőleg – fenyegetően? – előre szegeződik, majd kinyílik a többi ujj, a tenyér megfordul, mintha az ég felé fordulna, szükségképpen a fej ismét megemelkedik, különben hülyén néz ki az egész – itt a tapsot szerényen elhárítani. Milyen tempót vegyen? Az egy-két szavas mondatokhoz gyors, olykor-olykor hirtelen mozdulatok passzolnak. Negyedfordulat balra, igazodás közepre, három gyors kört leírni az alkarral, nyitott tenyér, enyhén széttárt ujjak, kvázi nincs több idő a beszédre, a különleges egységek által megtisztított terepen indulhatnak előre a rohamosztagosok. Gyerünk, gyerünk, az Istenit! – a nagy hirtelenségben leesett az egyik váll-lap.

Épp a gegmester kezébe. Micsoda hülye szó ez a „váll-lap”, morogta. Nem, várjunk csak, mond a poénmester, aszongya, hogy „szögletes vállú”, „csapott vállú” – „lapvállú”. Giccs. Nem, remekül skandalizáló, jegyeztem meg. A rendező fantáziája is beindult: ez az, a nem létező hadsereg tábornoka előre nyújtott karral, tenyerével mintha valamit simogatva mondja: „Lapvállú”. Ezt még nem sütötte el a közönsége előtt. Nem túl összetett vagy absztrakt? Á, sokkal jobb, mint például a Kampókéz. Nem baj, ha nem értenek meg mindent rögtön. Majd maga a tábornok irányítja az asszociációt. Rövid hatásszünet után így: „Mire gondoltok, ha azt mondom: »Lapvállú«?” Döbönt csend lesz. „Mire?” A beépített ügynökök akciójára morajlás kél. „Kire?” Ekkor már üvöltözés lesz, lelkesedés. Vagy pfujolás, lincshangulat. Ezt még eldöntjük.

Másodjára Ádám azt kérdezte orrát az üvegnek nyomva, honnan jövök. Munkából, feleltem, de hazafelé beugrottam egy közértbe a Rákóczi úton. Szereti a csokoládét?

– Miért Rákóczi? – kérdezte a Sport szeletet majszolgatva.

– Mert a Belső Kerepesi utat, miután azon vitték a hamvait a Keleti-pályaudvarra, tiszteletből róla nevezték el.

Ádám rázkódó vállal felnevetett, majd megkért, hogy meséljek még.

– Talán soha ennyi ember nem gyűlt össze itt, tízezrek kísérték utolsó útjára a vezérlő fejedelmet, nemzetiszín és gyászlobogók lengedeztek, a hatalmas hangulatban, ha a toborzók megpergetik dobjaikat, bizonyára mindenki beáll kurucnak.

Fárasztó napok következtek a filmgyárban. A nagyjeleneten dolgoztunk. A nem létező hadsereg tábornoka immár a közönsége előtt. Mögötte lobogók valóságos erdeje a színi díszlet, egyik jobbra lobog, a másik balra, azazhogy semelyik sem lobog, csak az ügyes dekoratőrök az állókat előre döntöttékkel váltogatva a mozgás hatását keltették. A nem létező hadsereg tábornokán vadonatúj, csillogó egyenruha – alpaka-hatás. A bal vállról lágyan lehulló

aranyzsinórok a második zubbonygombban egyesülnek. A kitüntetések csak szalaggal jelezve, öt sorban, de azért a gyémánttal ékes Nagykereszt a jobb vállról a bal csípőig futó széles, vörös szalagon himbálózik. Alatta pedig a Nagytőr. Külön adjutáns ügyel rá, hogy a markolat briliánsgombja mindig a kifelé nézzen. Tiszteleg, mielőtt fehér kesztyűben hozzányúl. Tréfálódó hang a tömegben (persze csak a hosszas éljenzés után, az első igazításkor): „E fiúból még tábornok lesz, ha nem vigyáz.” „Csendet, csendet – nyüzsögtek a beépített emberek. – A tábornok szól. És valóban: „Álmodtatok már a Lapvállúról?” Borzongás fut át a sorokon. Kiról? „Sötét éjszakán látogatott meg engem a Lapvállú. A Váll-lapúton érkezett.” Már a tömeg is látja az álmot, amelyet gyötrődve elé festenek. „Hah, Váll-lapúton!”

Másnapra pihenőt kaptunk. Már a delet harangozták, amikor lementem friss pékárúért. A zsemlék között válogatva orromba szökött egy croissant illata. Felnéztem, pirosan mosolygott vissza. Ádám biztosan örülne neki. A fiú ezúttal homlokát két keze közé fogva nézett át az üvegen. Nagyon megörült a süteménynek.

– A bátyám szokott hozni ilyesmit, ha marad az étteremből.

– Étteremből?

– Igen, ő ott zenész a téren. Hegedűs.

– Milyen téren?

– A Rákóczi téren. Azért nem értem. Szokta mondani anyának, hogy az tele kurucokkal. De dobpergésről nem beszélt, meg tobor... borozásról.

– Toborzás.

Most ezt hogyan magyarázzam el? Belenéztem a fiú sötét, lobogó szemébe.

– Mondd, Ádám, tudsz te titkot tartani?

– Persze.

– Akkor legyen az a mi titkunk, hogy Rákóczi Ferenc nagyon nagy fejedelem volt, és pedig azért, mert csak a tisztesség és a felelősség vezérelte.

– Felelősség?

– A nemzetért. Ezért kellett elbuknia. És amíg rá emlékezünk, él még a magyar szabadság lángja.

Összeráncolt homlokkal igyekezett memorizálni a szavaimat: – Él a lángja.

– Jól figyelj most: nem mind kuruc az, aki azt mondja magáról, sem pedig, akiről mondják, hogy az. A zsarnoksággal csak az szállhat szembe, aki először magában győzte le a zsarnokot.

– ...győzte le a zsarnokot.

Kezet fogtunk az ajtórésen át.

– Akkor erről nem beszélünk.

– Nem, erről nem.

– Ádám, ne babráld a zárat – szólta ki a konyhából az anyja.

Igen, ha úgy vesszük, a *Nem létező hadsereg tábornoká*val – most már biztos, hogy ez lesz a film címe – mi is legyőztük kicsit a belső és külső zsarnokokat. Egyre-másra igazgattuk ennek a botcsinálta diktátornak az útját: valahonnan mélyről valami kél. Lökdösődnek. Nyugtalanság, mintha erősebben lobognának az emelvényen álló alak mögötti zászlók. Sőt, kilobognak a rúdjaikból, mintha ők is csodálkoznának, ők sem értenének valamit. Végül letről egy bátortalan hang: „Hol a váll-lap a tábornok egyenruhájáról?” Ez az, hol a váll-lap? A tömeg követeli: „Vállat, váll-lapot!” De nincs váll-lap, a megszokott, jókora aranycsillagok most a zubbony hajtókájára varrott parolin ragyognak. A nem létező hadsereg tábornoka előbbre lép a tribünön. Eddig nem is szólt. De most is mintha csak bátortalanul, mintha nem is akarna, mintha csak úgy erre tévedt volna: „Szoktatok álmodni?” „Szoktunk – váll-lapot!” A titkosügynökök kétségbeesetten nyüzsögnek a sorok közt. Valahogy nem azok a szavak kerülnek forgalomba, amelyeket az eligazításon megjegyeztek. Hanem egy tapasztalt mozgalmi ember észbe kap: „Veled vagyunk Lapvállú!” Az emelvényről is meghallják az idők szavát. Az adjutáns felhagy az állami tör markolatának simogatásával, tiszteleg, és kirohan két hatalmas, csillagokkal teli arany váll-lapért. A nem létező hadsereg tábornoka látszólag meghökkenés nélkül azonosul a szereppel, amellyel azonosítják, és kiadja az új jelszót: „Előre a Váll-lapúton!” Villámgyors utasítás odalentre, és már a kivezényelt hivatalos ünneplők is önfeledten skandálják: „Veled vagyunk Lapvállú!”

A külső forgatás hosszú hetei után hazatérve már magasodni kezdett a nemzeti sírkert fölé modern szemfényvesztő centrumunk, de azért nem olyan gyorsan, hogy azt lehessen remélni: itt lesz a *Nem létező hadsereg tábornoká*nak bemutatója. Eszembe jutott Ádám, de lusta voltam visszafordulni, hogy vegyek neki valami süteményt, eh majd holnap. A ház előtt jókora teherautó állt, fentről, a szomszéd lakásból munkások hordták le szentséggel a bútorokat a szűk csigalépcsőn.

– A sírköves átka – magyarázta nekik a legöregebb lakó. – Ő építette a házat. Alul helyezkedtek el a műhelyek, ő felül, a saroklakásban rezideált, ahol most a filmes úr.

– Le ne üssék a szekrény sarkát! – visított ki a folyosóra Ádám anyja.

Hirtelen elém toppant Ádám is – eddig mindig csak az ablaküvegen át láttam.

– Költöztök? – azzal behívtam a lakásomba, ne legyünk útban.

Sokáig nézte a mennyezetet. Amikor végre rám pillantott, tekintete fátyolosnak tűnt.

– Hogyan folytatódik a mese? – kérdezte elcsukló hangon.

– Milyen mese?

– Hát arról a vezérfejedelemről, aki szembeszállt a zsarnokkal.

– Ja, Rákóczi?

Ádám elsírta magát.

– Miért pityeregsz? – kérdeztem. – Biztos jobb lakásba költöztök. Én is továbblépek innen, ha tudok.

– Mert te voltál a barátom, aki beszélgetett velem.

Húrok

Móra Ferenc: A körtemuzsika

Az édesapám szűkszavú ember volt világéletében. Hanem ami kicsit mondott, abból sokat lehetett érteni. Megtanultam én ezt még akkor, mikor akkorka legény voltam, hogy csak ágaskodva értem el a kilincset.

Egyszer találtam a kocsíúton egy vadonatúj krajcárt, örömben bukfencet hánytam egészen a kis ajtónkig, hanem ott elcsendesedtem. Észrevettem, hogy nagy sokadalom van nálunk. Tele volt a tornácunk koldussal, édesanyám ott járt köztük a lisztes szakajtóval, édesapám meg az aprópénzes erszénnyel.

– Van ám olyan nekem is! – mutogattam büszkén a krajcáromat.

– Mit dolgoztál érte? – húzta össze édesapám a sűrű szemöldökét.

– Nem dolgoztam én semmit. Találtam.

– Ejnye, de jókor találtad – simogatta meg apám a fejemet –, add oda hamar a Mátyáskának, neki már úgyse jutott krajcár.

Mátyáska, az öreg énekes koldus már tartotta is a tenyerét, de én meg nagyon siettem összecsukni az enyémet. S bizony eltörtem volna a méccset, ha a lelkem édesanyám a pártomat nem fogja.

– Ugyan, apja! Hadd örüljön az a szegény gyerek a talált krajcárjának! Majd holnap kap helyette Mátyáska kettőt.

– Jó, én nem bánom – vont vállat édesapám –, de a talált pénz sose hoz szerencsét.

No, nekem hozott, mégpedig hamarosan. Délután kimentem a vásárba, és elvásároltam a kincset. Vettem rajta egy szép körtemuzsikát. Olyant, amelyiknek az egyik oldala pirosra van festve, a másik meg sárgára. De olyan volt az, akár az igazi körte. Valami bolond darázs annak is nézte, s bizony még belekóstol, ha bele nem fújok a körtemuzsikába.

De belefújtam ám, s a gyönyörű körtemuzsika olyan hangot adott, hogy a darázs menten megszédült tőle. Alig bírt hazaszállni Darázsországba, hogy elújságolja a muzsikáló körtét. Kerülnek is engem azóta a darázsok egész mostanáig.

Amikorra a nagyapóék háza elé értem, akkorra egész beletanultam a mesterségbe. Úgy rikoztattam a fakörtét, hogy magamnak is harsogott bele a fülem. Hanem azért az az áldott nagyapó mégis azt mondta rá, hogy ilyen szépet sose hallott életében. Látszik, hogy az isten is muzsikásnak teremtett.

Utoljára elővette a nagyapó az erszényét, és a markomba nyomott egy aranykrajcárt.

– Nesze, kis muzsikásom, amért olyan szépen fújod!

No, nekem se kellett egyéb! Most meg már olyan szakadatlanul fújtam a gyönyörű muzsikát, hogy belekékültem. Nagypó pedig a markomba nyomott még egy aranykrajcárt.

– Ezt meg azért adom, lelkecském, hogy most már ne fújjad tovább!

Sebaj, van még egy nagypó is, akinek bemutatathatom a tudományomat. A másik nagypó azonban mindjárt a második krajcáron kezdte.

– Eredj inkább a Miklós bátyádhoz, drágaságom. Az már úgyis süket az egyik fülére, szegény!

Éppen azért nagyon féltette Miklós bácsi, szegény, a másik fülét. Ő már olvasatlanul adta a krajcárt.

– Veronka nénéd szereti az ilyent, fiam! Az él-hal a szép muzsikáért.

Így aztán sorra jártam én az egész atyafiságot, alsó, felső szomszédot s mire hazaértem, kalappal vittem a krajcárt. No, apámuram, hoz-e szerencsét a talált pénz?

Édesanyám aggódva várakozott rám a kis ajtóban, de ahogy a nagy szerencsét elmeséltem, egyszerre földerült az az áldott orcája, a krajcárokat pedig a kalapomból beleöntötte a kötőjébe.

– No, lelkecském, te már kimulattad magadat a krajcárodon. A kamatját szétosztom a koldusoknak a jövő vasárnap.

Biz én erre nyilván sírva fakadtam volna, ha a kezemben nem érzem a körtemuzsikát. Hanem az megvigasztalt, hogy azon kesereghetem el a fájdalmamat. De úgy ám, hogy édesapám kikocogott rám az ablakon.

– Szép ez nagyon, te gyerek, de én még szebb muzsikát is tudok!

„Nini – gondoltam magamban –, most mindjárt a krajcár következik. Csak még egy kis kitartás!”

Akadozott már a lélegzetem, de erőt vettem magamon, s úgy rikoltoztattam a muzsikát, hogy a többi csak légydongás volt ehhez képest. A fél szemem meg mindig az ajtón volt, hogy hozza-e már az apám a krajcárt.

Hozta ám, de nem a krajcárt, hanem a légycsapót. S nem mondott egyebet, csak annyit:

– Nehéz fejed van, fiam, nem érted meg a szép szót. Nézzük, no: tudsz-e körte nélkül muzsikálni?

Akkor tudtam, de azóta nem is fújtam körtemuzsikát.

Amikor svédországi ismerőseink télvíz idején budapesti fürdőkúrára érkeztek, mindig meghallgatták „Rolláékát”. Az Aquincum hotelben szálltak meg, ott, az Árpád-hídnál lehetett egykoron átlábolni a Dunán, ennek a gázlónak a védelmében létesült a légiótábor az I. században. Itt rögzült először Európa, a szervezettség, a polgári jogokra épülő államszervezet és a szabadságból fakadó kultúra határa – a barbársággal szemben. Latinok, germánok, szírek nézték a limes őrtornyaiból a folyó habjait, békeidőben gyönyörködni való.

Amint hullám kél hullámból, úgy kél a zene Vivaldi és Bach tolla és „Rolláék” ujjai alól. Kis gyermekként koncertteremben talán tőlük hallottam először barokk muzsikát. Ám a barokk muzsikálás gyakorlatát mindenképpen náluk bámultam meg: nincs karmester. Mintha felhúzzák a zenedobozt, és a tetején lévő figurák szorgos munkába kezdenek. Ja, nem, arra, az első hegedűpultnál ülő bácsira figyel mindenki, megállnak, ha megáll, a húrokba csapnak, ha a vonója megindul, és arra is csinálnak valamit, ha bólint. Ez a bácsi volt Rolla János. Az a zene pedig, amit a zenekarával játszott, mindenekelőtt a barokk és a bécsi klasszikus repertoárhoz, Európa zenéjéhez tartozott.

Pierre Boulez úgy fogalmazott, hogy Bach vagy Mozart zenéjét hallgatni olyan, mint múzeumba menni. Manapság finomabban korteskednek a mai kísérletek mellett: „Bach vagy Mozart korában mindig kortárs zenét hallgattak a koncertlátogatók”. Akkor most én is bombasztikus kijelentést teszek: a barokk megjelenésétől a bécsi klasszicizmusig a zene forradalma zajlott le. Kialakultak a műformák, a hangszerelés technikája, a szólamok és a hangszerek – létrejött a modern európai zene és zenekar. Amikor Boulez és követői kivesznek egy szólamot, és betesznek a helyére egy koreai békát vagy egy bali harangsort, akkor a modern európai zenéből indulnak ki, és valójában nem lépnek ki abból. Nehéz megmondani, mi hívta létre ezt a forradalmat, amely – mint a politikában az *Emberi és polgári jogok nyilatkozata* – megkerülhetetlen, és egyáltalán hol robbant ki, geneziséről sokat elmond, hogy Németalföldön itáliai muzikusokat alkalmaztak előszeretettel, Itáliában pedig németalföldieket.

A XVII—XVIII. században Madridtól Stockholmig, Béctől Londonig, vagyis Európában ugyanazon a nyelven beszéltek a zene mesterei. Ebben az időszakban alakult ki a modern értelemben vett polgárság, amely nem csupán a feudális jogok levetkőzését, hanem a kulturális önkifejezés igényét is jelenti. A polgárság, leszakadva a feudális egyházi–politikai tekintély járószíjáról, páratlan fejlődést valósított meg a tudományokban és a művészetekben: a felvilágosodást. A szellemnek ez a fénye, pompája, diadala árad Bach és Vivaldi, Haydn és Mozart zenéjében, és e csoda természetességét „Rolláékkal” tapasztaltam meg először.

Az interpretáció ilyen magas foka pedig páratlan a világon még a régi zenei mozgalom virágzása közepette is, ezért zárandokoltak el a Svédországból és Európa megannyi kultúrvidékéről érkezettek „Rolláékhoz”. Azt is érezték, hogy Rolla János nélkül nincs Liszt Ferenc Kamarazenekar, a kiváló hegedűművész a szokásos nemzetközi szólókarrier helyett páratlan kamarazenekari karriert futott be, valósággal összenőve zenésztársaival. Következtesen elutasította a karmester- és a sztárallűröket, géniusát takarékoskodás nélkül átháramoltatva a többiekre, ebből a színpadi erőter sugárzása következett, s az megismételhetetlenné fokozta a zenei hullámok áradását.

Mindezt persze hét éves koromban nem érthettem, de megérintett. Természetessé vált számomra, hogy játszanak barokk és bécsi klasszikus zenét, amely a béke és a harmónia világa, mindenki teljes figyelemmel hallgatja, ráadásul a koncert valamiféle szertartás, oda a művészek és

közönség – egymásnak is megadva a tiszteletet – ünneplőben mennek el. Nem vitatva el a Liszt Ferenc Kamarazenekar azon érdemeit, amelyeket a XIX–XX. századi, sőt a kortárs zenéért is tett, ma is „Rollák” hangján szólalnak meg a fülemben Vivaldi és Bach hegedűversenyei, csakúgy Mozart divertimentói és szerenádjai, azokhoz hasonlítom a többi interpretációt. Rolla János nagy gondot fordított a nevelésre, kiváló fiatal művészeknek engedett teret, ám távoztával „Rollák” hangja immár csak régi lemezekről lesz felidézhető.

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Filler u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marczius15.hu

Webmester: webmaster@marczius15.hu

www.marcziustizenotodike.hu - © 2010-2024 Marczius Tizenötödike. Minden jog fenntartva!